

TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA DEZAVANTAJLILIK

Sosyal İçerme Eğitim Programı

TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA DEZAVANTAJLILIK

Sosyal İçerme Eğitim Programı

Yazarlar

Zeynep Arkan

Serhat İrez

Proje

T.C Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Sosyal İçerme Eğitim Programı

Copyright

©2021, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın izni olmaksızın tamamı veya herhangi bir bölümü herhangi bir biçimde veya yöntemde, elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt olarak çoğaltılamaz, yayınlanamaz. Bu kitapta ifade edilen görüşler ve düşünceler Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın resmi görüşü değildir. Bu görüş ve düşünceler ile ilgili her türlü sorumluluk tamamen bölüm yazar/yazarlarına ve editörlere aittir.

Yazarlar

Zeynep Arkan
Serhat İrez

Editör

Proje İzleme Grubu

Grafik Tasarım ve Uygulama

Erkan Söğüt
Said Demirtaş

ISBN

192-
1. Baskı: Eylül 2021

İletişim

T.C Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Adres: Eskişehir Yolu Söğütözü Mah. 2177. Sokak
no:10/A Çankaya/ANKARA
Tel: +90 (312) 705 55 00
Fax: (312) 705 55 99
<https://www.aile.gov.tr>

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	9
1. DEZAVANTAJLILIK	11
1.1. Dezavantajlılık Nedir?	12
1.2. Dezavantajlılık Kavramının Özellikleri Nelerdir?	13
1.3. Dezavantajlılığı Ortaya Çıkaran Nedenler Nelerdir?	14
1.4. Dezavantajlı Gruplar Kimlerdir?	15
2. TÜRKİYE’DE DEZAVANTAJLI GRUPLAR	17
2.1. Romanlar	18
2.2. Geçici Koruma Statüsündeki Kişiler	28
2.3. Eski Hükümlüler	45
2.4. Madde Bağımlıları	49
2.5. Engeli Olanlar	58
KAYNAKÇA	69

AMAÇLARIMIZ

1. Dezavantajlılık kavramını ve özelliklerini açıklamak
2. Türkiye’de öne çıkan dezavantajlı grupları tanımak ve sorunlarını değerlendirmek

ANAHTAR KAVRAMLAR

- Dezavantajlılık
- Dezavantajlı gruplar

KİTABIN KAPSAMI

GİRİŞ

Toplumlar, ekonomik durum, cinsiyet, etnik veya dilsel köken, din, engellilik veya politik statü gibi sebeplerle farklılık gösteren gruplardan oluşur. Bazı gruplar toplumun geneli tarafından rahatlıkla erişilebilen sağlık, toplumsal destek, eğitim, bilgiye erişme, istihdam gibi imkanların uzağında kalabilmekte ve bu alanda kendilerine yetecek olanakları sağlayamamaktadırlar. Toplumsal huzurun tesis edilebilmesi için toplumu oluşturan grupların birbirlerini tanıması, hak ve sorumluluklarının bilincinde olması gerekmektedir. Bu durum özellikle toplumsal hizmetlerin sağlanmasında kilit rol oynayan kamu görevlileri, STK çalışanları ve akademisyenler için geçerlidir. Bu noktadan hareketle bu kitapçıkta “dezavantajlılık” kavramı çeşitli yönlerden ele alınacaktır. Kitabın birinci bölümünde dezavantajlılık kavramı üzerinde durulacak, kavramın özellikleri, dezavantajlılığı ortaya çıkaran nedenler ve dezavantajlı kabul edilen gruplar tanıtılacaktır. İkinci bölümde ise Türkiye’deki dezavantajlı gruplar üzerine odaklanılmaktadır. Bu kapsamda dezavantajlı gruplar arasında sayılabilecek Roman vatandaşlar, geçici koruma statüsünde bulunanlar, engeli olanlar, eski hükümlüler ve madde bağımlıları üzerinde durulacaktır.

1. DEZAVANTAJLILIK

Günümüz toplumlarında toplumu oluşturan tüm gruplar çeşitli sebeplerle olanak ve hizmetlerden eşit olarak faydalanamamaktadır. Bu durumda toplum içinde bazı gruplar dezavantajlı duruma düşebilmekte, bu da hem bu grupları hem de toplumsal yaşamı olumsuz yönde etkilemektedir. Bu noktadan hareketle bu bölümde dezavantajlılık kavramı üzerinde durulacaktır. Bu bölümde yer alan konular şunlardır;

- Dezavantajlılık
- Dezavantajlılık kavramının özellikleri
- Dezavantajlılığı ortaya çıkaran nedenler
- Dezavantajlı kabul edilen gruplar

1.1. Dezavantajlılık Nedir?

Bu bölümü okumaya başlamadan önce aşağıdaki soruları cevaplamaya çalışınız.

- Toplumsal yaşamda “dezavantajlılığı” nasıl tarif edersiniz?
- Sizce hangi gruplar diğerlerine göre daha dezavantajlıdır? Neden?
- İş yaşamınızda hangi dezavantajlı gruplara hizmet veriyorsunuz?

Dünyanın neresinde olursa olsun insanlar, benzer ihtiyaçlara ve eşit haklara sahip olarak doğarlar. Ancak bu gerçeklik, bazen fertlerin eşitliğini garanti altına alamayabilir. Öyle ki her bir toplum, kendi içerisinde bazı grupları “avantajlı” bazılarını ise “dezavantajlı” duruma getirebilir. Toplumdaki bazı kesimler yararlı bulduğu araçlara erişebilirken bazı gruplar bu araçlara erişemeyebilirler. Dolayısıyla bu gruplar kendilerini dezavantajlı olarak görmeye başlarlar (Mayer, 2003).

Dezavantajlı gruplar farklı kaynaklarda *risk grupları* veya *handikaplı gruplar* gibi farklı isimlerle de adlandırılmaktadır. Benzer şekilde dezavantajlılık kavramı da çeşitli tanımlamalara sahiptir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü’ne göre dezavantajlılık; “... ekonomik durum, cinsiyet, etnik veya dilsel köken, din veya siyasi statü (mülteciler) nedeniyle sosyal ve ekonomik olarak bütünleşme şansının az olmasıdır” (UNESCO, 1998). Arer’e (2020: 4) göre dezavantajlılık “*insanların veya grupların sadece içinde bulundukları fiziksel*

engel durumlarından değil kültürel ve sınıfsal etkilerle şekillenen ve kaynaklara eşit ulaşım hakkını engelleyen dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalmaları ile de karşımıza çıkan bir olgu” niteliğindedir. Tokol ve arkadaşları (2018) dezavantajlı grupları toplumun çoğunluğuna göre korunmaya, bakıma ihtiyaç duyan, toplumsal yaşamın eğitim, istihdam, sağlık, siyaset gibi farklı alanlarına katılmakta zorlanan, sahip oldukları dezavantajlar sebebiyle toplumsal ayrımcılığa uğrama riski taşıyan gruplar şeklinde tanımlamaktadır.

1.2. Dezavantajlılık Kavramının Özellikleri Nelerdir?

Dezavantajlılığı anlamak için öncelikle kavramın bazı özelliklerini incelemek gerekir. Dezavantajlılık genellikle “yoksulluk” ve dolayısıyla “yardım faaliyetleri” ile ele alınmaktadır. Ancak bunlar büyük resmin bir parçasını oluşturmalarına rağmen dezavantajlılık tanımının merkezinde değildir. Dezavantajlılığı daha geniş bir çerçeve olan “kendi kendine yeterlilik” üzerinden açıklayabiliriz. Dezavantajlılığı aşmak, kendi kendine yeterliliğin önündeki engelleri aşmak anlamına gelir (Mayer, 2003). Kendi kendine yetebilmek için ise grupların gelişim için teşvik edilmeye, karar verebilmeye, özsaygıya, bilgiye, destek gruplarına, istihdama, sermayeye ve duyarlı destek sistemlerine ihtiyaçları vardır (Mayer, 2003).

Diğer taraftan dezavantajlılık “sosyal” boyutu olan bir kavramdır. Bu yönüyle dezavantajlılık, gücün azlığını ifade eden “zayıflık” ile ilişkilendirilir. Sözü edilen bu zayıflık çok yönlüdür ve dezavantajlı fertlerin ekonomi, güç, statü, kültür ve sağlık gibi sosyal yapıdaki pek çok alanı kapsamaktadır (Lv & Li, 2019). Birçok açıdan güçsüz olmak bir yandan

fertlerin yoksullaşmasına zemin hazırlarken diğer yandan onların topluma aktif bir şekilde dahil olma yeteneklerini azaltır (Dalziel, 2001).

1.3. Dezavantajlılığı Ortaya Çıkaran Nedenler Nelerdir?

Çeşitli faktörler dezavantajlılığın ortaya çıkmasına neden olabilir. Bunlar arasında cinsiyet, bedensel durum, yaş, sosyal statü, din ve etnik köken sayılabilir (Elmas, 2018). Örneğin, ileri yaşta olmak, istihdam durumunda dezavantaj oluşturabilir. Ancak bir kez dezavantajlı grupta bulunmak bu durumun süreklilik taşıyacağı anlamına gelmez. Dezavantajlılık değişebilen bir olgudur (Unegbu, 2012). Örneğin, bir kişi genç yaşlarda kendini dezavantajlı hissetmezken ilerleyen yaşlarda dezavantajlı hale gelebilir. Genç olduğu için işe alınmayan bir kişi kendini dezavantajlı algıladıkça bu durum sonra değişebilir ve dezavantajlı olan fert, zaman içerisinde avantajlı duruma gelebilir.

İnsanlar bazen birden fazla sebeple dezavantajlı hale gelebilirler. Bu durum çoklu dezavantaja işaret eder. Çoklu dezavantaj; herhangi bir zamanda eğitim, sağlık, istihdam, gelir, sosyal destek, barınma gibi durumların en az üçünde dezavantajlı olmayı ifade eder (Bramley vd., 2015). Her bir dezavantajın farklı ayrımcılıklara zemin hazırladığı düşünülürse çoklu dezavantaj daha fazla ayrımcılığa yol açabilir. Bu nedenle daha az dezavantajlı olanlara göre çoklu dezavantaja sahip kişilerin sağlık durumları daha kötüdür ve dezavantajları arttıkça akran ve aile kaynaklarının onları yeterince destekleme gücü de azalmaktadır (Prince, Rocha & Nurius, 2018).

1.4. Dezavantajlı Gruplar Kimlerdir?

Kimlerin dezavantajlı gruplar olduğu zamanla değişiklik gösterir. Nitekim, bu kavramın ilk çıktığı yıllarda çocuklar, yaşlılar, ciddi fiziksel ve zihinsel engeli ya da ruhsal ve duygusal hastalığı olan fertler dezavantajlı olarak ele alınmıştır. Ancak zamanla ırk, din, dil, etnisite, fiziksel görünüm nedeniyle ayrımcılığa maruz kalan bireyler de dezavantajlı olarak kabul edilmiştir (Estes, 2014). Bu durum dezavantajlılıkla ilgili algılarımızın toplumsal duyarlılıkların zaman içinde değişmesiyle dönüşüm geçirdiğini gösterir. Gelişmemiş ülkelerde temel eğitime erişimi olmayanlar dezavantajlı olarak görülebilirken; istihdamın sınırlı olduğu ve okuryazarlığın yüksek olduğu ülkelerde orta öğretimi bitirmemek bireyleri dezavantajlı hale getirebilir. Bu nedenle dezavantajlılık göreceli ve bağlamsal bir olgu olarak değerlendirilir (UNESCO, 1998). Yukarıda belirtilen farklılıklara rağmen dezavantajlı grupların kim olduğu konusunda genel bir görüşe varılmaya çalışıldığı söylenebilir. Örneğin, UNESCO (2020), engelliler, yaşlılar, çocuklar ve gençler,

1. Dezavantajlılık

evsizler, göçmenler, Romanlar ve kadınları dezavantajlı grup kapsamında değerlendirmiştir. Daha geniş bir bakış açısından ise okuma yazma bilmeyenler, ekonomik yetersizliği olanlar, engelliler, yaşlılar, tek ebeveynli aileler, yoksullar, evsizler, işsizler, eski hükümlüler, kırsalda yaşayanlar, emekliler, doğal afetlerden zarar görenler, hizmetlere erişimi kısıtlı olan uzak bölgelerde yaşayanlar, dil engeli olanlar, farklı kültürel yapıya ve dine sahip olanlar dezavantajlı gruba dahil edilebilir (Unegbu, 2012).

2. TÜRKİYE’DE DEZAVANTAJLI GRUPLAR

Önceki bölümde de bahsedildiği gibi dezavantajlı olarak tanımlanmak fertlerin ya da grupların içinde yaşadıkları ülkenin eğitim durumuna, diline, coğrafi koşullarına, sosyal ve ekonomik durumuna ve kültürüne göre değişebilmektedir. Diğer bir deyişle dezavantajlı gruplar sosyal, siyasi, ekonomik, coğrafi, kültürel veya konjonktürel koşullar bağlamında ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Bu nedenle her ülkede dezavantajlı olarak kabul edilen gruplar aynı değildir.

Türkiye’nin köyden kente nüfus hareketliliğinin yoğun olduğu, yoğun bir biçimde dış göç alan, sosyo-ekonomik ve kültürel olarak farklılıklar barındıran bir nüfusu bulunmaktadır. Türk toplumunda gelir dağılımı farklılıkları ve sınıfsal çeşitlilik de söz konusudur. Bu noktadan hareketle bu bölümde Türkiye’de ön plana çıkan dezavantajlı gruplar arasında sayılabilecek Roman vatandaşlar, geçici koruma altında bulunanlar, engeli olanlar, eski hükümlüler ve madde bağımlıları üzerinde durulacaktır.

2.1. Romanlar

Bu bölümü okumaya başlamadan önce aşağıdaki soruları cevaplamaya çalışınız.

- Roman vatandaşları nasıl tanımlarsınız?
- Sizce bu grup olumsuz tutum ve davranışlarla karşılaşılıyor mu?
- Genel olarak, Roman vatandaşların varsa maruz kaldığı dışlanmalarla karşılaştınız mı? Bu sizi nasıl etkiledi?

2.1.1. Romanlar Kimlerdir?

“Roma” terimi, üyeleri çeşitli ülkelerde farklı sosyal, ekonomik ve kültürel koşullar altında yaşayan heterojen grupları ifade eder. Dolayısıyla bu terim, belirli bir grubu ifade etmekten ziyade tarihsel ve dilsel köklere sahip gruplardan ve alt gruplardan oluşan çok yönlü “Roma” evrenini ifade etmektedir.

Roma şemsiye terimi altında farklı ülkelerde farklı isimlendirmeler mevcuttur. Bu terimler bir yanda a) Roman, Sinti/Manush, Calé, Kaale, Romanichals, Boyash/Rudari; b) Balkan Mısırlıları (Mısırlılar ve Aşkali); c) Doğu grupları (Dom, Lom ve Abdal); ve diğer yandan, Gezinler, Yenişler gibi gruplar ve kendilerini Çingeneler olarak tanımlayan kişileri kapsamaktadır (CE, 2016).

ROMA TERİMİ KAPSAMINDAKİ İSİMLER

Roman, Sinti/Manush, Calé, Kaale,
Romanichals, Boyash/Rudari

Balkan Mısırlıları (Mısırlılar ve Aşkali)

Doğu grupları (Dom, Lom ve Abdal)

Gezginler, Yenişler gibi gruplar

Kendilerini Çingeneler olarak tanımlayan kişiler

Ancak “çingene” kelimesinin dışlama ve ayrıştırma ifadesi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Bu nedenle 1978 yılı Dünya Çingeneler Konferansında insan anlamına gelen “Roma” kelimesinin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu kelime Türkçede “Roman” olarak kullanılmaktadır (Okutan & Turgut, 2018). Bugün dünya çapında dağınık halde yaklaşık 15 milyon insandan oluşan Roman toplumu basit, tek tip bir karakterizasyona meydan okuyan çok sayıda yerel kimliğe sahip zengin bir tarihe sahiptir (FXB & Voice of Roma, 2020).

2.1.2. Romanlar Nereelerde Yaşamaktadır?

Romanların kökenleri ile ilgili pek çok teori ortaya atılsa da Hint kökenleri dilbilimsel ve tarihi argümanlarla desteklenmiş (Fodorean, 2016) ve Kuzey Batı Hindistan’a atfedilmiştir (Ünaldı, 2012). Roman-

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

ların Avrupa’daki nüfusu 2016 yılı itibari ile 10 ila 12 milyon kişi arasındadır. Bu bakımdan Romanlar Avrupa Birliği’ndeki en büyük etnik grubu oluşturmaktadır (Kılınç, Janevsi, Bozhanova, & Dersan, 2016). Romanlar Avrupa kıtası boyunca yayılmıştır, ancak nüfusları daha çok Orta ve Doğu Avrupa’da yoğunlaşmıştır. Avrupa’da Roman nüfusunun merkezi Romanya’dır, ancak Bulgaristan, Türkiye, İspanya, Macaristan, Slovakya, Sırbistan ve Çek Cumhuriyeti gibi ülkeler de Roman nüfusu na sahiptir (Çetin, 2017). Bu kapsamda belirtilmesi gereken bir husus; Roman vatandaşların Türkiye’de etnik azınlık olarak kabul edilmedikleridir. 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşmasında yer alan azınlıklar arasında Romanlar yer almamaktadır.

2.1.3 Türkiye’de Roman Vatandaşlar

Roman vatandaşlar 9. yüzyıldan sonra Hindistan’ı terk etmiş ve bir kısmı çeşitli göç yollarını izleyerek Anadolu’ya gelmiştir (EC & Kırkayak Kültür, 2018: 26).

Ülkemizde nüfus sayımlarında etnik kimlik kaydedilmediğinden Türkiye’de yaşayan Romanların sayısı tartışma konusudur ve resmi bir sayıdan bahsetmek mümkün değildir.

Türkiye’de Roman vatandaşların büyük çoğunluğu (%97) yerleşik bir yaşam sürmekte ve yaşadıkları bölgelere göre “Roman”, “Abdal” gibi isimler almaktadır. Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan Domlar, Kuzeydoğu Anadolu bölgesindeki Lomlar ve Batı Anadolu’daki Romlar ve Romanlara benzer yaşam tarzlarıyla aynı bölgelerde yaşayan Abdallar mevcuttur. (Karan, 2017).

2.1.4. Romanların Karşılaştığı Sorunlar Nelerdir?

Dünyanın pek çok ülkesinde eğitim; Romanların en fazla sorunla karşılaştığı alanlardan birini oluşturmaktadır. Türkiye’deki Roman vatandaşların da en önemli problemlerinden biri eğitimidir. Roman vatandaşların yaşadıkları bölgelerde yapılan araştırmalar ve ilgili kamu kurum/STK temsilcileri tarafından yapılan saha çalışmaları sonucunda, Roman vatandaşların eğitim hizmetlerine erişimlerinin sınırlı olduğu ve okulu bırakma ve devamsızlık gibi sorunlar bulunduğu tespit edilmiştir. Ekonomik, sosyal ve kültürel faktörlerin devamsızlığa neden olan en temel etkenler olduğu, bazı ailelerin çocukların eğitimine yeterince önem vermediği ve süreci uzun ve belirsiz bir yatırım olarak gördükleri belirtilmiştir. Bunun yanı sıra ebeveynlerin yaşadıkları sos-

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

yal ve ekonomik zorlukların da eğitim önünde bariyer oluşturduğu, eğitim süreçlerine yeterince dahil olamayan çocukların sosyalleşemedikleri ve dolayısı ile sonradan istihdam alanında sınırlı imkanlardan yararlanabildikleri ifade edilmiştir (ASPB, 2016: 2).

Bununla birlikte eğitim ve sağlık alanı başta olmak üzere Roman vatandaşların karşılaştıkları zorlukları aşmaya yönelik proje ve uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda “Romanların Yoğun Olarak

Yaşadıkları Yerlerde Sosyal İçermenin Desteklenmesi Operasyonu için Teknik Yardım Projesi (SIROMA)” uygulanmıştır. Projenin hedef kitle-si Roman vatandaşların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yoksullukla mücadele eden Romanlar, göçerler ve dezavantajlı diğer gruplardır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakan-lığı tarafından 09.11.2015- 08.11.2017 tarihleri arasında gerçekleştirilen SIROMA Projesi ile Roman vatandaşların iş gücü piyasalarına girişleri-nin kolaylaştırılarak, istihdam olanaklarının artırılması yolu ile yoksullu-ğun azaltılması ve sosyal içermenin artırılması hedeflenmiştir. Proje ile 12 pilot ilde; kurumsal kapasitenin artırılması, farkındalığın artırılması, kaliteli eğitime erişiminin kolaylaştırılması, sağlık hizmetine erişimin artırılması ve Romanların yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde, özellikle Romanların işgücü piyasasına (sosyal güvence kapsamında) girişlerini kolaylaştırarak sosyal içermenin artırılması hedefine yönelik çeşitli faa-liyetler gerçekleştirilmiştir. Proje boyunca 12.699 Roman vatandaşımız ihtiyaçlarına uygun temel kamu hizmetlerine yönlendirilmiştir.

Roman vatandaşların eğitim alanında karşılaştıkları engelleri or-tadan kaldırmak amacıyla atılan adımlardan birisi de Roman Vatan-daşlara Yönelik Strateji Belgesi (2016-2021) ile I. Aşama (2016-2018) ve II. Aşama (2019-2021) Eylem Planlarıdır. Bu kapsamda Roman va-tandaşların çocuklarının eğitimin her kademesinde okuldan kopma-larının engellenmesi, çeşitli nedenlere bağlı olarak bir şekilde okul ortamından ayrılmış olan kişilerin eğitimlerini sürdürmelerine destek olunması ve ailelerin eğitim konularında bilinçlendirilmesi hedeflen-miştir. Ayrıca Roman öğrencilerin arkadaşları ve öğretmenleri ile sos-yal bağlarının güçlendirilmesi ve sosyal, psikolojik ve akademik deste-ğin sağlanması da amaçlanmıştır (ASPB, 2016: 4-6).

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

Roman vatandaşların zorluk yaşadığı konulardan biri istihdamdır. Uluslararası alanda yapılan araştırmalar Romanların yoksulluğunun ana nedeninin işsizlik olduğunu ortaya koymaktadır. İstihdam Türkiye’de yaşayan Romanlar için de önemli bir sorundur. Ayrıca bazı Roman vatandaşlar tarım işçiliği yapmaktadırlar. Romanların yaptıkları işler ise genellikle düşük gelir getiren işlerdir. Romanların çoğunlukla kayıt dışı işlerde çalıştıkları ve düzenli bir gelire sahip olmadıkları bilinmektedir (Romanlar Federasyonu, 2017). Roman vatandaşların, eğitim süreçlerinden yeterince yararlanamamaları ve mesleki eğitime erişimlerinin sınırlı olması nedeni ile genellikle sosyal güvencesi olmayan işlerde çalıştıkları belirtilmektedir. Bunun yanı sıra Roman vatandaşların yaşadıkları yerleşim bölgelerinin konumu da iş gücü piyasasına erişimi kısıtlı hale getirmektedir. Şehir merkezlerinden uzakta olan bölgeler, iş garantisi sunan mesleki eğitim kurslarına ya da çalışma fırsatlarına ulaşım önünde engel oluşturmaktadır. (ASPB, 2016:7).

Roman vatandaşların işgücü piyasalarına kolaylıkla giriş yapmalarına destek olmak amacıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Türkiye İş Kurumu tarafından Roman vatandaşların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) faaliyetleri ile ilgili bilgilendirme yapılması, Roman vatandaşların girişimcilik eğitim programlarından daha fazla yararlanmasının sağlanması, Roman vatandaşların istihdam edilebilirliklerini artırmaya yönelik olarak mesleki eğitim kurslarının düzenlenmesi, Roman vatandaşların istihdamını artırmaya yönelik farkındalık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir (ASPB, 2016:7-11). Ayrıca Sosyal Dayanışma Merkezleri (SODAM) aracılığıyla da Roman kadınların sosyokültürel açıdan desteklemek ve mesleki eğitimle istihdama erişimlerini arttırmak amacıyla çalışmalar yürütülmektedir.

Yapılan araştırmalar Romanların yaşadıkları ülkelerde genelde olumsuz barınma koşullarına sahip olduğunu göstermektedir. Konu kapsamında yapılan saha çalışmaları ve incelemeler neticesinde barınma alanlarının hava koşullarının kolay bir şekilde nüfuz ettiği binalardan oluştuğu ortaya konmuştur. Uygun olmayan barınma koşullarının sağlık şartlarını olumsuz etkilediği, eğitim fırsatlarından yararlanmanın önünde bariyerler oluşturduğu gözlenmiştir. (ASPB, 2016:12).

Roman vatandaşların yaşadığı barınma sorunuyla ilgili olarak bazı adımlar atılmıştır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından Roman vatandaşların barınma yardımlarından azami faydalanmalarını sağlamak amacıyla farkındalık ve bilgilendirme faaliyetleri planlanmıştır. Ayrıca, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın iş birliğinde, Roman vatandaşların barınma sorunlarına çözüm

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

sağlamak amacı ile bir ihtiyaç analizinin hazırlanması hedeflenmiştir. Saha araştırması ve ihtiyaç analizi sonucunda Roman vatandaşların yoğun olarak yaşadığı, onarım ve yeniden yapılandırmaya en çok ihtiyaç duyulan üç ilin her bölgesi için ihtiyaç haritalarının hazırlanması amaçlanmıştır. Ayrıca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından barınma yardımları kapsamında gerekli kriterleri sağlayan haneler için yapım ve onarım desteği verilebilmektedir.

Roman vatandaşların erişimde zorlandıkları temel kamu hizmetlerinden birisi de sağlık alanıdır. Tüm dünyada Romanlar arasında sağlık hizmetlerine erişimin düşük ve sağlık farkındalığının zayıf olduğu belirtilmektedir. Türkiye’de de Roman vatandaşların sağlık hizmetlerine ilişkin sorunlar yaşandığı bilinmektedir.

Roman vatandaşların maruz kaldıkları yoksulluk koşulları ve uygun olmayan çalışma şartları, sağlıkları üzerinde olumsuz etkiye bulunmaktadır (Ekmekçi, 2015). Roman vatandaşların ayrıca bulaşıcı hastalıklar, bağımlılık ve ana-çocuk sağlığı gibi sağlık sorunları ile karşı karşıya kaldıkları vurgulanmıştır (ASPB, 2016:15). Tüm bunların yanı sıra sağlık okuryazarlığının eksikliği ve sağlık hizmetlerinden yararlanılmasına dair bilgilerin yetersizliği de Romanların sağlığını etkileyen olumsuz faktörlerdendir (Ekmekçi, 2015).

Bununla birlikte, aile hekimliği uygulaması ve mobil sağlık hizmeti modeli ile sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan bazı zorlukların aşılma çalışıldığı da gözlenmektedir. Bu çerçevede SİROMA kapsamında yapılan araştırma sonuçlarına göre “çalışmaya katılan Roman vatandaşların, aile hekimini tanıma yüzdesi %84,6, sağlık güvencesine sahip olma durumu %94,4’tür.” (ASPB, 2016:15).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından ortaya konulan II. Aşama Eylem Planı (2019-2021) içerisinde yer alan öncelikli alanlardan birisi sağlık konusudur. Hedeflenen eylem planı ile Roman vatandaşların sağlık hizmetlerine erişim konusunda karşı karşıya kaldıkları zorlukların aşılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda özellikle Roman vatandaşların yoğun olarak yaşadığı illerde sağlık okuryazarlığını yükselterek ve hizmete erişimlerini artırarak tütün ve madde bağımlılığı ile mücadele etmek de hedeflenmiştir. (ASPB, 2016:15).

Benzer şekilde SIROMA Projesi Sağlıkta Farkındalık Eğitimleri çerçevesinde başta Roman vatandaşlar olmak üzere dezavantajlı gruplarla çalışan STK temsilcileri ve gönüllü çalışanlara yönelik 12 ilde pilot eğitimler düzenlenmiştir. Bu eğitimlerde sağlık okuryazarlığının artırılması hedeflenmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2015).

Roman vatandaşların toplumsal hayatta karşılaştıkları engelleri ortadan kaldırmaya yönelik çalışmalardan vurgulanması gereken birisi de ROMSİD projesidir. Genel olarak Roman vatandaşların temel kamu hizmetlerine erişimlerini ve sosyal içermelerini artırmak amacı güden “Roman Strateji Belgesi için Etkili Bir İzleme, Değerlendirme ve Koordinasyon Mekanizması Kurulması Projesi” 8 Temmuz 2020 tarihinde başlamış ve 24 ay süreyle uygulanması planlanmıştır (ROMSİD, 2021).

Roman vatandaşların karşılaştığı zorlukların aşılması yönünde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), Ticaret ve Sanayi Odaları, Meslek Birlikleri KOSGEB, Valilikler, Kaymakamlıklar, Yerel Yönetimler, Uzaktan Eğitim Merkezleri ve bazı STK’lar proje ve programlar yürütmektedir.

2.2. Geçici Koruma Statüsündeki Kişiler

Bu bölümü okumaya başlamadan önce aşağıdaki soruları cevaplamaya çalışınız.

- Geçici koruma statüsündeki Suriyeliler hakkındaki genel düşünceleriniz nedir?
- Sizce bu grup olumsuz tutum ve davranışlarla karşılaşılıyor mu?
- Suriyelilere karşı sergilenen önyargı ve kalıp yargılar neler olabilir?
- Genel olarak, Suriyelilerin varsa maruz kaldığı dışlanmalarla karşılaştınız mı? Bu sizi nasıl etkiledi?

2.2.1. Geçici Koruma Altındaki Kişiler Kimlerdir?

Göç, iki mekân arasında ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve doğal nedenlerle gerçekleşen yer değiştirme hareketi olarak tanımlanabilir. Göç hareketlerinin etkisiyle göç alan ülkeler daha heterojen ve çok kültürlü bir yapıya evrilirken, ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarında da değişimler meydana gelebilmektedir. Bu değişimlere uyum sağlamak üzere uluslararası göç hareketlerine karşı her ülke kendi yapısal imkânları içinde cevaplar üretmeye çalışmakta ve buna yönelik farklı uygulamalar geliştirmektedir.

Bu uygulamalar içinde önemli olanlardan biri göç hareketinden birinci derecede etkilenen grup olan göçmenlerin toplum ile uyum-

larını artırıcı politikalar. Doğal olarak göçmenler gittikleri toplum-
larda sosyal dışlamanın kaynağı olan yoksulluk, işsizlik ve düşük gelir
düzeyi gibi sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir.

Türkiye, dünyada uluslararası göç olgusunun en fazla etkilediği
ülkelerden biridir. Özellikle son yıllarda ülkemiz, gelenekselleşmiş “göç
veren” ülke sınıfından “göç alan” ve “transit ülke” sınıfına geçmiştir.

Türkiye, 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Ulus-
lararası Koruma Kanunu ile başta Suriye’den gelenler olmak üzere, “ül-
kesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve
geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak Türkiye sınırlarına gelen
veya sınırları geçen yabancılara” geçici koruma statüsü vermektedir.

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

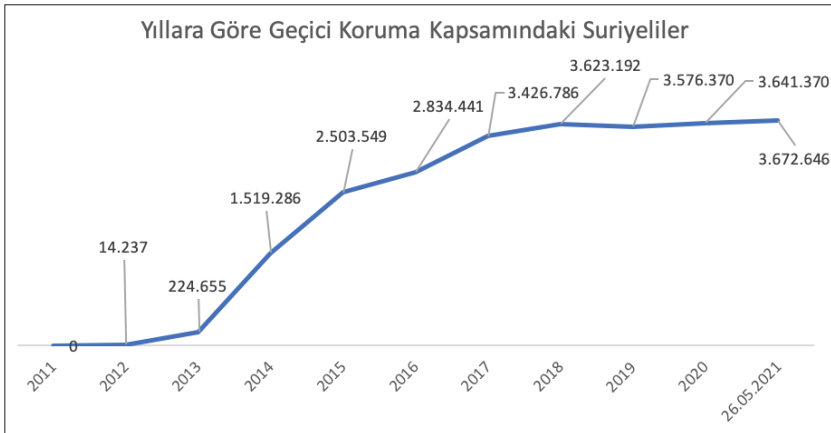
Ayrıca 13/10/2014 tarih ve 2014/6883 numaralı Bakanlar Kurulu ile yayımlanan Geçici Koruma Yönetmeliği 7. Maddesinde geçici koruma sağlanacak yabancılar şöyle tanımlanmıştır:

“Geçici koruma; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara uygulanır”

Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin göç dinamikleri zorunlu kitlesel diğer göç süreçlerinden farklılıklar göstermektedir. Öncelikle ülkelerindeki iç karışıklıklardan kaçan Suriyeliler, gerek yeterli ekonomik ve sosyal sermayeye sahip olmadıkları gerekse gitmeyi hedefledikleri Batı Avrupa ülkelerinin bu durumu bir güvenlik sorunu haline getirerek kendilerini engelleme çabaları ve fiziksel uzaklık sebebi ile yakın bölgelere göç etmişlerdir. Bunun yanında zamanla hayatlarını sürdürmek için başka faktörler önem kazanmış ve göç hareketleri sınırdaki şehirlerden diğer şehirlere doğru devam etmiştir. Bu göçün en temel etkenleri arasında güvenli bir bölgeye ulaşma hedefi olsa da Türkiye’nin geçici koruma altındaki bireylere yönelik politika (açık kapı politikası), sınır komşusu olan iki ülke arasındaki tarihi ve kültürel ilişkiler ve bazı göçmenler için ekonomik nedenler öne çıkan etmenlerdir. Ayrıca Suriyeli göçmenler heterojen bir gruptur. Dil, din, mezhep, etnik köken ve eğitim seviyeleri açısından farklılıklar göstermektedir. Eğitim düzeyi düşük olan Suriyelilerin yanında farklı diller bilen, eğitim seviyesi yüksek, mesleki tecrübesi ve sermayesi olan kişilerin de göç ettiği belirtilmektedir (İnce, 2019).

2.2.2. Geçici Koruma Statüsündeki Suriyeliler Nereelerde Yaşamaktadırlar?

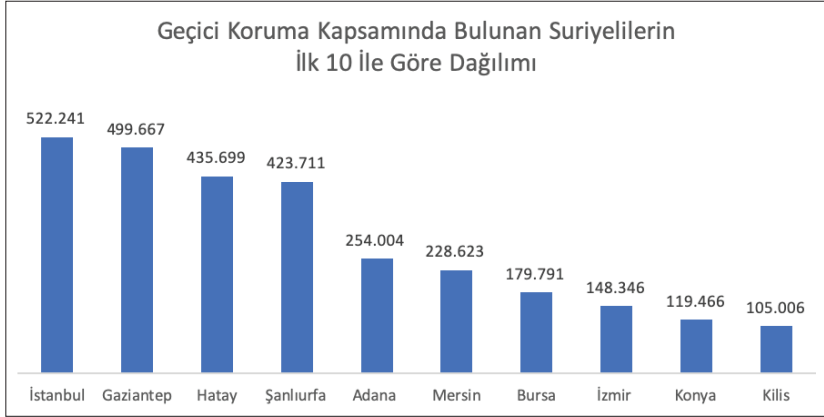
2013 yılından itibaren söz konusu Kanun ile Suriye ve Irak başta olmak üzere çevre ülkelerdeki iç karışıklıklardan kaynaklanan nedenlerle Türkiye’de geçici koruma statüsü verilen göçmen sayısı kayda değerdir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (UNHCR) Aralık 2020 verilerine göre, Türkiye’de geçici koruma statüsünde yaklaşık 4 milyon kişi bulunmaktadır. Bunların 3,6 milyonu Suriye, 370.000’i ise diğer ülkelerden gelmiştir (UNHCR, 2020). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında kurulan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) verileri de benzer bir tablo ortaya koymaktadır. Grafik 2 GİGM verileri çerçevesinde yıllara göre geçici koruma kapsamında bulunan Suriyeli göçmenlerin sayısını yansıtmaktadır.

Grafik 2. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyeli Göçmenlerin Sayısı
(Kaynak: GİGM, Mayıs, 2021)

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

Grafikten de net olarak anlaşıldığı gibi 2011 yılında Suriye’de toplumsal huzursuzluğun başlaması ile Türkiye’ye sığınan Suriyeli sayısı önemli derecede artmış ve 2021 yılı Mayıs ayı itibari ile resmi verilere göre bu sayı 3.672.646’ya ulaşmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’ne göre Türkiye, son yıllarda olduğu gibi 2020 yılında da dünyada en fazla göçmen barındıran ülke konumundadır. Türkiye’de geçici koruma statüsünde bulunanların %98’den fazlası (3.576.034 kişi) toplumla iç içe yaşamaktayken %2’den az bir kısmı (59.254 kişi) Geçici Barınma Merkezleri’nde yaşamaktadır (GİGM, 2020). Geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin en yoğun olarak bulunduğu iller Grafik 3’te yer almaktadır:

Grafik 3. Geçici Koruma Statüsünde Bulunan Suriyelilerin İlk On İle Göre Dağılımı (Kaynak: GİGM, Mayıs, 2021)

2.2.3. Suriyelilerin Karşılaştığı Sorunlar Nelerdir?

Geçici koruma statüsü, Türkiye’de yaşayan Suriyelilere eğitim ve sağlık hizmetleri başta olmak üzere çeşitli temel haklara kavuşabilme imkânı sağlamaktadır. Buna rağmen Suriyeliler istihdam, barınma, sağlık, eğitim ve uyum gibi alanlarda çeşitli sorunlar yaşayabilmektedir (Aktaş, 2018).

Geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli öğrencilerin eğitime erişimde karşılaştıkları zorlukların aşılmasında, zaman içerisinde alınan tedbirler ve yapılan düzenlemelerle önemli mesafelerin alındığı gözlenmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı verileri 2020 yılı itibariyle okul çağındaki (5-17 yaş arası) Suriyeli çocukların yaklaşık %64’ünün bir okula ka-

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

yıtlı olduğunu göstermektedir. Halihazırda okul çağında olmasına rağmen 430 bin civarında Suriyeli çocuğun okul dışında olduğu tahmin edilmektedir (MEB, 2020). Eğitime devam etmeme özellikle engelli çocuklar ve lise çağındaki erkek ve kız çocukları arasında çok daha yüksektir. Eğitim alanında yaşanan sorunların çoğu büyük ölçüde ekonomik ve kültürel sorunlar ile ilişkilidir (Aktaş, 2018)

Bu bağlamda öğrencilerin dil sorununa bağlı olarak iletişim sorunları yaşadıkları, ailelerin ekonomik açıdan sıkıntı çekmesi, kültürel nedenlere bağlı olarak akran dışlanması ve kız çocuklarının küçük yaşta evlendirilmeleri nedeniyle okula devam edemedikleri, yakınlarının ölümüne şahit olan çocukların çeşitli psikolojik sorunlar yaşadığı belirtilmiştir (Karaağaç, 2019).

Geçici koruma altındaki Suriyelilerin eğitim hizmetlerinden daha fazla yararlanmalarını sağlayan bazı projeler ve uygulamalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PİKTES) en öne çıkan bir projedir. PİKTES projesi ile geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeli öğrencilerin Türkiye’deki eğitime erişim ve sosyal uyumlarının artırılması hedeflenmiştir (PİKTES, 2021) *Türkiye’deki Mülteciler için Mali Yardım Programı* anlaşması kapsamında 2016 yılında başlatılan proje kapsamında Türkçe ve Arapça Dil Eğitimi, Erken Çocukluk, Telafi, Destekleme ve Öğretmen Eğitimleri, Taşıma Hizmeti, Kırtasiye Yardımı, Mesleki ve Teknik Eğitim Bursu, Suriyeli Ailelerin Eğitim Hizmetleri Hakkında Bilgilendirilmeleri, Farkındalık Artırma Faaliyetleri, Türkçe Müfredatın Revizyonu, Proje Araştırma Faaliyetleri ve Konferanslar, Paydaşlarla Koordinasyon Toplantıları, MEB Yönetim Kademesi ve Diğer Personeller için Farkındalık

Eğitimleri, Sosyal Uyum Faaliyetleri, İzleme ve Değerlendirme ve Suriyeli Ailelere Yönelik Türkçe Dil Eğitimleri gibi faaliyetler gerçekleştirilmiştir (PİKTES, 2021)

Şekil 6. Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PİKTES) Faaliyetleri. (PİKTES, 2021)

Bu kapsamda dikkat çeken bir başka çalışma Eğitim için Şartlı Nakit Transferi (Şartlı Eğitim Yardımı) (Ş.E.Y.) adlı uygulamadır. Bu program Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 2003 yılından beri uygulanmaktadır ve sadece Türk vatandaşlarını değil, Türkiye’de ikamet eden yabancıları da kapsamaktadır. Programa 2017 yılında mülga Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı,

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

Millî Eğitim Bakanlığı, Türk Kızılay ve UNICEF arasında iş birliği ile Türkiye’de geçici ve/veya uluslararası koruma altında bulunan okul çağındaki mülteci çocuklar da dahil edilmiştir. Uyuşu ne olursa olsun kamp dışında yaşayan tüm mülteciler gerekli kriterleri sağladıkları takdirde bu programdan yararlanmaktadır. Program kapsamında ana sınıfından 12. sınıfa kadar eğitimin her kademesindeki çocukların eğitimlerine devam etmeleri şartıyla nakit yardım sunulmaktadır. Bununla birlikte programa başvurmak için Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nde (GİGM) ve MERNİS’te kaydı bulunmak ve de yabancı kimlik numarasına sahip olmak şartları aranmaktadır (UNCHR, 2021).

Geçici koruma statüsünde Suriyeli çocukların eğitim süreçlerine destek olmak amacıyla MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü ve UNICEF iş birliği ile yürütülmüş olan “Kapsayıcı Eğitim Programı” da bu kapsamda oldukça önemli, başarılı çalışmalarından biridir. 2018-2021 yılları arasında gerçekleştirilmiş olan proje ile öğretmenler ve yöneticilere çeşitli alanlarda eğitimler verilmiştir. Kapsayıcı Eğitim Afetten Etkilenmiş Çocuklarla Çalışma, Engeli Olan Çocuklarla Çalışma, Geçici Koruma Altındaki Çocuklarla Çalışma, Göç ve Terörden Etkilenmiş Çocuklarla Çalışma, Yöneticilerin Eğitimi ve Türkçe’nin İkinci Dil Olarak Öğretimi, Kapsayıcı Eğitime Giriş gibi eğitici eğitimlerinin ve kurslarının verildiği 2018 yılı Kapsayıcı Eğitim programına toplamda 32.570 öğretmen ve yönetici katılım sağlamıştır. 2019 yılındaki Kapsayıcı Eğitim programına katılan 196.969 öğretmen ve yönetici; bir önceki yılın programında yer alan eğitici eğitimleri ve kurslar ve bunlara eklenen Kapsayıcı Eğitim bağlamında Okul Öncesi ve Sınıf Öğretmen-

lerinin Rehberlik Becerilerinin Geliştirilmesi, Okul Yöneticilerinin Mesleki Becerilerinin Gelişimi, Okul, Aile ve Toplum İş Birliği, Eğitimde Okul Öncesi Semineri gibi eğitimlere de katılmışlardır. 2020 yılı Kapsayıcı Eğitim Programına kapsamında toplam 149.026 öğretmen ve yönetici; Kapsayıcı Eğitim Bağlamında Okul Öncesi ve Sınıf Öğretmenlerinin Rehberlik Becerilerinin Geliştirilmesi Eğitimi Kursu, Kapsayıcı Eğitim Bağlamında Okul Yöneticilerinin Mesleki Becerilerinin Geliştirilmesi Eğitici Eğitimi Kursu, Kapsayıcı Eğitim Bağlamında Türkçenin İkinci Dil Olarak Öğretilmesine Yönelik Öğretmen Kapasitesinin Güçlendirilmesi Eğitici Eğitimi Kursu gibi eklenen yeni modüllere katılmışlardır. 2018 ve 2021 yılları arasında gerçekleştirilmiş olan “Kapsayıcı Eğitim Programına” 401.963 öğretmen ve yönetici katılmış ve 315.299 kişi belge almıştır (ÖYGM, 2021).

Bu kapsamda öne çıkan bir diğer çalışma; MEB ve UNICEF iş birliğinde “Millî Eğitim Bakanlığı Yabancı Uyruklu Öğrencilerle Çalışan Öğretmenlerin Kapsayıcı Pedagojik Bilgi ve Becerilerinin Geliştirilmesi” programıdır. 2017 yılında gerçekleştirilen program ile öğretmenlerin Suriyeli çocukların okullarda karşılaştıkları zorluklarla başa çıkma kapasitelerini artırmak hedeflenmiştir. Projede öncelikle 86 saatlik bir programla toplam 1.185 okul psikolojik danışmanına eğitici olmaları için eğitim verilmiştir. Ardından Türkiye genelinde, özellikle Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı 23 ilden toplam 107.938 öğretmen, eğitici öğretmenler tarafından uygulanan 40 saat süren bir eğitim programına katılmıştır (ÖYGM, 2017). Programın ardından Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü tarafından kapsayıcı eğitim yöntemlerini temel alan ve

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

çeşitli etkinliklerin yer aldığı “*Sınıfında Yabancı Uyruklu Öğrenci Bulunan Öğretmenler İçin El Kitabı*” yayınlanmıştır (ÖYGM, 2018).

Geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin zorluklarla karşılaştıkları alanlardan bir diğeri istihdamdır. Bu alandaki fırsatlara ve işgücü piyasalarına erişimlerinin kolaylaştırılmasına yönelik olarak da çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

Yabancılar çalışma izni; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesi uyarınca geçici koruma sağlanan yabancıların çalışmalarına ilişkin usul ve esasların belirlenmesi amacıyla 15 Ocak 2016’da yürürlüğe giren Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik ile tanınmıştır.

Yönetmeliğin 4’üncü maddesinde belirtilmiş çalışma izni zorunluluğuna göre, “Geçici koruma sağlanan yabancılar, çalışma izni olmaksızın Türkiye’de çalışamaz veya çalıştırılmaz.” Bu noktada yönetmeliğin 5 inci maddesinde de belirtilmiş olduğu üzere, “Geçici koruma sağlanan yabancılar, geçici koruma kayıt tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için Bakanlığa başvuruda bulunabilir.” Bakanlık ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ifade edilmektedir. Çalışma izni verilecek iller Yönetmeliğin 7 inci maddesinde, “Geçici Koruma Yönetmeliğinin 24’üncü maddesi uyarınca yabancıların kalmasına izin verilen iller esas alınır.” ifadesi ile belirtilmiştir.

Yönetmelikte geçici koruma sağlanan yabancıların mesleki eğitim durumu ayrıca belirtilmiş olup 12 inci maddede, “Türkiye İş Kurumu tarafından aktif işgücü hizmetleri kapsamında düzenlenen kurs ve programlar kapsamında bir işyerinde mesleki eğitim ve işbaşı eğitimi görecekle ile bu kişilerin eğitim süresinin sonunda aynı işyerinde çalıştırılması için Bakanlığa başvuruda bulunulabilir.” ifadesiyle açıklanmıştır (Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik, 2016).

Geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin sosyal haklar ve ücretleri Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası kapsamındadır. “Geçici koruma sağlanan yabancıların ve işverenlerin çalışma ve sos-

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

yal güvenlik mevzuatı ile diğer ulusal mevzuattan kaynaklanan hak ve yükümlülükleri saklıdır. Diğer bir ifadeyle ülkemizde çalışan başta Suriyeli olmak üzere çalışan tüm yabancılar 4857 sayılı İş Kanunu, 6631 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık sigortası hükümlerine tabidir.” (Özdemir, 2016, s. 284)

Yapılan son düzenlemeler ile geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin iş ortamlarında sahip olmaları gereken haklar net bir şekilde ortaya konmuştur. *“Buna göre, geçici koruma sağlanan yabancılara asgari ücretin altında ücret ödenmesi yasak olup, bu şekilde çalışan yabancıların çalışma ve sosyal güvenlik mevzuatından kaynaklanan hak ve yükümlülükleri aynen uygulanmak zorundadır.” (Esen, 2016, s. 222)*

Çalışmalarına dair usul ve esasları, sosyal hakları ve sigortaları düzenlemelerle korunmuş olan geçici koruma statüsündeki Suriyelerin iş gücü piyasalarına girişlerini kolaylaştırmak ve istihdam fırsatlarından yararlanmalarını sağlamak amacı ile gerçekleştirilmiş olan bazı proje ve uygulamalar bulunmaktadır.

Suriyelilere istihdam alanında destek vermek amacıyla planlanan projelerden biri *“Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Türk Vatandaşları İçin İstihdam Desteği Projesidir.* Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) tarafından Dünya Bankası iş birliğinde uygulanmakta ve Avrupa Birliği tarafından finanse edilmekte olan proje ile Suriyelilerin ve Türk Vatandaşların istihdam oranlarının yükseltilmesi hedeflenmektedir. İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa ve Adana’da otuz ay sürmesi ve toplamda 14.800 kişiye ulaşılması hedeflenen proje ile katılımcıların mesleki becerilerinin geliştirilmesi ve istihdam

piyasalarına entegrasyonlarının artırılması amaçlanmıştır (İŞKUR, 2019). Benzer şekilde aynı hedeflerle İŞKUR tarafından gerçekleştirilmiş olan bir başka proje ise *“Sosyal Uyum İçin Eğitim ve İstihdam Desteği Projesidir.”* Proje kapsamında 2017-2018 tarihleri arasında 800 kişiye iş gücü piyasalarına uyumlarını artıracak kişisel gelişim ve mesleki eğitimler verilmiştir. Katılımcılardan 400 kişinin özel sektörde çalışması sağlanmıştır (İŞKUR, 2021).

Bu kapsamda vurgulanması gereken bir diğer çalışma ise. 1 Ocak 2020 tarihinde başlayan Türkiye’de Kaliteli Çıraklık ve Mesleki Eğitim Yoluyla Suriyeli ve Ev Sahibi Toplulukların İstihdama Erişimlerinin Kolaylaştırılması Programı (İstihdam için Mesleki Eğitim Programı-İMEP)’dır. Bu program ile Suriyelilerin ve vatandaşlarımızın istihdam fırsatlarının artırılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda toplam 10 ilde seçilen 30 Mesleki Eğitim Merkezinde (MEM), 14.400 gencin çıraklık eğitimlerinin verildiği bu merkezlere katılımlarının sağlanması hedeflenmektedir. Bunun yanın sıra proje kapsamında seçilen MEM’lerde 8000 yetiştikine, mesleki beceri geliştirme konusunda var olan becerilerini belgelendirmeye yönelik destek sağlanması amaçlanmıştır. Avrupa Birliği Türkiye’deki Mülteciler İçin Mali Yardım Programı tarafından finanse edilen İMEP, Millî Eğitim Bakanlığı ve Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu iş birliğinde yürütülmektedir (İMEP, 2020).

Geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilere sunulan hizmetlerden birisi de sağlık alanıdır. Suriyelilerin sağlık hizmetlerine erişimlerine destek olmak amacıyla yapılan bazı uygulama ve projeler vardır. Bunlarda biri Avrupa Birliği tarafından finanse edilen ve T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülmüş olan “Geçici Koruma

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi” (SIHHAT) Projesidir.” 2017-2020 tarihlerinde uygulanmış olan proje kapsamında Suriyelilerin yoğun bir şekilde yaşadığı 29 şehirde sunulan sağlık hizmetlerinin kalitesinin ve kapasitesinin artırılarak Suriyelilerin sağlık hizmetlerine erişimleri kolaylaştırılmıştır. Proje kapsamında 177 Göçmen Sağlığı merkezi açılmış ve “Göçmen Sağlığı Merkezlerinin Kurulması ve Desteklenmesi”, “Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri”, “Mikrobesin Destek Hizmetleri”, “Üreme Sağlığı Hizmetleri”, “Bağışıklama Hizmetleri”, “Mobil Sağlık Hizmetleri”, “Kamu Hastanelerine Tıbbi Cihaz Desteği”, “Sağlık Personelinin Eğitimi”, “Acil Sağlık Hizmetlerinin Desteklenmesi”, “Sağlık Okuryazarlığının Artırılması ve Görünürlüğe Yönelik Faaliyetler” gibi etkinliklere de yer verilmiştir (SIHHAT, 2021).

SIHHAT-1 Projesinin devamı olarak sunulan “SIHHAT-2 Projesi” ile Göçmen Sağlığı Merkezi bulunan illerde bu merkezlerin yaygınlaştırılarak hedef kitlede sağlık okuryazarlığı düzeyinin artırılması ve sunulan kaliteli sağlık hizmetlerine erişimlerin kolaylaştırılması hedeflenmiştir (SIHHAT, 2021).

Ülkemizde yaşayan Suriyelilerin yeni bir yaşama uyum sağlamada karşılaştığı zorlukların yanı sıra bu problemlere temel teşkil eden önemli bir sorun da dil bariyeridir. Suriyelilerin sunulan hiz-

metlere erişimlerinde, talep ve dileklerinin iletimi ve tespitinde, toplumla uyumlarında, kısaca günlük yaşamlarının her aşamasında karşılaşılan en temel problemin dil engeli olduğu görülmektedir (Türkiye Kamu Denetçiliği Kurumu, 2018). Bu durum Suriyelilerin toplumsal yaşama uyum sürecini aksatmakta ve kamu kurumları ile iletişimini etkilemektedir. Suriyeliler kendileriyle ilgili mevzuatı anlayamadıkları için hak ve ödevlerinden haberdar olamamaktadır (Güneş Aslan & Güngör, 2019; Türkiye Kamu Denetçiliği Kurumu, 2018). Ayrıca, çocukların yaşadığı dil sorunu okula devam ve okul başarısı gibi konuları olumsuz etkilemektedir (Aktaş, 2018).

Suriyelilerin karşı karşıya kaldığı dil engelinin aşılmasında önemli adımlar atılmış, uygulama ve projeler hayata geçirilmiştir. Bunlardan biri PİKTES projesidir. Proje kapsamında öğrencilere ve ailelerine Türkçe eğitimleri verilmiştir. Aynı şekilde Kapsayıcı Eğitim Programı içeriğinde yer alan modüllerden Türkçenin İkinci Dil Olarak Öğretilmesi eğitiminde öğretmenlere Türkçe eğitiminde izlenecek yöntem ve teknikler hakkında bilgi verilmiş, örnek uygulamalar yapılmış, öğrencilere ve ailelerine Türkçenin kolaylıkla öğretilmesine katkı sunulmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda yapılan bir başka çalışma *“Suriye Krizine Yanıt Olarak Türkiye’de Dayanıklılık Projesi ile Türkçe Dil Eğitimleri”* projesidir. MEB ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yürütülen projede seçilen 10 ilde bulunan Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’ne bağlı 53 Halk Eğitim Merkezinde, geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin dil engelini aşmak hedeflenmiştir. Proje kapsamında yaşları 18’den büyük 52 bin Suriyelinin eğitimlere katılması sağlanmıştır. Yüz yüze ve çevrim içi olarak verilen

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

eğitimlerle Türkçe dil becerilerini geliştiren özellikle kadınların ve gençlerin iş gücü piyasalarına erişimlerinin kolaylaştırılması da amaçlanmıştır (MEB, 2019).

Suriyelilerin Türkçe öğrenmelerine fırsat tanıyan bir başka proje “Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Türkçe Dil Öğrenimine ve Meslekî Eğitime Erişiminin Arttırılması Projesidir.” MEB ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCHR) ortaklığı ile gerçekleştirilmiş olan proje kapsamında 7000’den fazla Suriyeli yetişkiye Türkçe, 1000’den fazlasına da mesleki eğitim kursları verilmiştir. Proje dört il ve sekiz Halk Eğitim Merkezinde uygulanmıştır (MEB, 2019).

Suriyelilerin yaşadıkları bir diğer sorun alanı psikososyal sorunlardır.Ülkelerindeki çatışma ortamlarından etkilenen Suriyelilerin karşılaşmış oldukları zorluklar üç temel başlık altında toplanabilir (Hassan vd., 2016: 129-141):

- (1) önceden var olan ruhsal bozuklukların alevlenmesi;
- (2) çatışmaya bağlı şiddet ve göçün neden olduğu yeni sorunlar ve
- (3) Göç edilen ülkelerdeki yaşam koşulları gibi acil durum sonrası bağlamla ilgili uyum sorunlarıdır.

Geçici koruma statüsündeki Suriyeliler arasındaki psikososyal sorunlar, çok çeşitli duygusal, bilişsel, fiziksel ve davranışsal ve sosyal belirtiler olarak kendini göstermektedir. Duygusal belirtiler arasında üzüntü, keder, korku, hayal kırıklığı, kaygı, öfke ve umutsuzluk yer alır. Bilişsel belirtiler arasında ise kontrol kaybı, çaresizlik, endişe, ruminasyonlar, can sıkıntısı ve umutsuzluk hissi görülmektedir. Bunun yanı sıra yorgunluk, uyku sorunları, işsizlik ve

tıbbi olarak açıklanamayan fiziksel şikayetler gibi fiziksel belirtiler de rastlanır. Kabuslar, araya giren anılar, geçmişe dönüşler, kaçınma davranışı ve aşırı uyarılma gibi geçmiş travmatik deneyimlerle ilgili belirtiler de sıklıkla görülmektedir. Travmaya bağlı bozuklukların sosyal ve davranışsal belirtileri arasında ise saldırganlık ve kişilerarası ilişkilerde zorluklar yer almaktadır. (Hassan vd., 2016: 129-141).

Geçici koruma statüsünde bulunan Suriyelilerin karşılaştığı zorlukların aşılması yönünde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, AFAD, UNICEF, Kızılay, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), İŞKUR, KOSGEB, Valilik, Kaymakamlık ve Yerel Yönetimler ile bazı STK’lar proje ve programlar ortaya koymaktadır.

2.3. Eski Hükümlüler

Bu bölümü okumaya başlamadan önce aşağıdaki soruları cevaplamaya çalışınız.

- Eski hükümlüleri nasıl tanımlarsınız?
- Sizce bu grup olumsuz tutum ve davranışlarla karşılaşılıyor mudur?
- Genel olarak, eski hükümlülerin varsa maruz kaldığı dışlanmalarla karşılaştınız mı? Bu sizi nasıl etkiledi?

2.3.1. Eski Hükümlüler Kimlerdir?

Yurtiçinde İşe Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Yönetmeliğinde “eski hükümlü” terimi *“kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezası alan ya da ceza süresine bakılmaksızın Devlet memuru olmaya engel bir suçtan hüküm giyenlerden cezasını tamamlayanlar, cezası ertelenenler, koşullu salıverilenler, denetimli serbestlikten yararlananlardan eski hükümlü belgesi ile durumlarını belgelendirenler”* olarak ifade edilmektedir.

2.3.2. Eski Hükümlüler Ne Tür Sorunlarla Karşılaşmaktadır?

Cezaların infazının tamamlanması ile toplumsal yaşama dönen eski hükümlülerin toplum tarafından kabul görmesi kolay olmamaktadır. Cezaevinden çıktıktan sonra yaşanan toplumsal yaşama uyum süreci, çeşitli sorunları da beraberinde getirmekte ve pek çok araştır-

maya göre asıl zorluk, tahliye sonrasında varlığını hissettirmektedir (Karakartal, 2018).

Eski hükümlüler, tahliye sonrası toplumda damgalama ile yüz yüze gelebilmekte ve bu damgalama beraberinde sosyal izolasyon, stres ve depresyonu getirebilmektedir. Pek çok eski hükümlü tahliye sonrası, suç geçmişi nedeniyle olumsuz tutum ve davranışlarla karşı karşıya kalmakta ve tahliye sonrası toplumsal hayata dönen eski hükümlüler ciddi sosyal desteğe ihtiyaç duymaktadır (Savaş & Eryalçın, 20). Cezaevi geçmişi olan fertler, toplumda çoğu zaman “sabıkalı”, “eski hükümlü”, “suçlu”, “hapis yatmış” gibi damgalara maruz kalarak etiketlenmektedir. Aile fertleri ve yakın akrabalarının dahi eski hükümlülere karşı davranışlarında olumsuz yönde değişiklikler olmaktadır (İnan, 2020).

Ekonomik sorunlar da eski hükümlülerin toplumsal yaşama uyum sağlamaları önünde önemli bir engeldir. Eski hükümlülerin iş hayatına katılımları sınırlı kalmaktadır. Türkiye’de 5763 sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, kamu kurumlarının %2 oranında eski hükümlü çalıştırmalarını gerekli kılar. Bu kanun uyarınca, Türkiye İş Kurumu verilerine göre (İŞKUR, 2020) Türkiye’de halen kamu hizmetinde çalışan 5.839 eski hükümlü vardır. Özel sektörde eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu olmadığı için özel sektörde çalışan eski hükümlülere dair bir istatistik mevcut değildir (Savaş & Eryalçın, 2020). Ancak yapılan çalışmalar bu sayının istenen seviyede olmadığına işaret eder. Eski hükümlü ve denetimli serbestlik yükümlülerinin istihdam edilememelerinin en önemli nedeni, işverenler tarafından bu kişilere yönelik olumsuz ve ön yargılı tutumlardır (Savaş & Eryalçın, 2020).

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

Bununla birlikte eski hükümlülerin rehabilitasyonu ve kendi başına ayakta kalmalarını sağlamak amacıyla yapılan bazı çalışmalar vardır. Bunlardan biri olan “İŞKUR Engelliler ve Eski Hükümlülere Yönelik Projesi” kapsamında hem engellilere hem de eski hükümlülere destek sağlanmaktadır. Bu destek ile engeli olan bireylerin ya da eski hükümlülerin kendilerine ait iş kurmaları, mesleki eğitim almaları ve rehabilitasyonlarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır (İŞKUR, 2019).

Eski hükümlülerden verilen desteklerden yararlanarak kendi iş yerini açanlar da bulunmaktadır. Bu konuda örnek olaylar bulunmaktadır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Denetimli Serbestlik Müdürlüğü ve İŞKUR tarafından her birine sağlanan 26.500 TL hibe desteği ile bir mermer atölyesi ve bir erkek berberi açan iki eski hükümlü kendi iş yerlerine sahip olmuşlardır. Eski hükümlüler önce girişimcilik kursuna katılmış ve ardından kendilerine sağlanan destek ile iş yerlerini açmışlardır.
- Eski bir hükümlü, tahliyesinin ardından İŞKUR tarafından verilen 27.500 TL hibe desteği ile bir halı yıkama atölyesi açmış ve beş kişiye iş fırsatı sunmuştur.
- Adalet Bakanlığı ile İŞKUR tarafından yürütülen “Eski Hükümlülerin Kendi İşini Kurma Projesi” kapsamında devlet desteği alarak 28 tane küçükbaş hayvan alan eski bir hükümlü, iş sahibi olmuştur.

Eski hükümlülerin karşılaştıkları zorlukları aşmasında Adalet Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, KOSGEB, Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Yerel Yönetimler ile bazı STK’lar ve çeşitli sendikalar destek olmaktadır.

2.4. Madde Bağımlıları

Bu bölümü okumaya başlamadan önce aşağıdaki soruları cevaplamaya çalışınız.

- Madde bağımlılığını nasıl tanımlarsınız?
- Sizce madde bağımlıları olumsuz tutum ve davranışlarla karşılaşıyor mudur?
- Genel olarak, madde bağımlılarının varsa maruz kaldığı dışlanmalarla karşılaştınız mı? Bu sizi nasıl etkiledi?

2.4.1. Madde Bağımlılığı Nedir?

“Bağımlılık; bir maddenin ruhsal, fiziksel ya da sosyal sorunlara yol açmasına rağmen, alımına devam edilmesi, bırakma isteğine karşılık bırakılamaması ve maddeyi alma isteğinin durdurulamamasıdır. Bağımlılık kronik bir beyin hastalığıdır. Bağımlılık:

- Olumsuz sonuçlarına karşın madde alımının durdurulamadığı,
- Maddeyi sağlamak-kullanmak, etkilerinden kurtulmak için çok zaman harcadığı,
- Sosyal aktivitelerin bırakılıp, kişiler arası sorunların yaşandığı,
- Bireyin kendisinden beklenen sorumlulukları almasına engel olduğu,

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

- *Fiziksel veya psikolojik problemlere neden olmasına rağmen madde alımının devam ettiği,*
- *Madde alınmadığında kişilerde yoksunluk belirtilerinin yaşandığı,*
- *Alınan madde miktarının giderek arttığı bir durumdur.” (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021)*

Madde bağımlılığı ise Sağlık Bakanlığı Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabında *“Madde kullanımı sırasında ortaya çıkan ve kişinin önceden değer verdiği davranışlarına öncelik kazanan birçok fizyolojik, davranışsal ve bilişsel değişikliklerle belirli bir durum olarak tanımlanmıştır. Bağımlılık sendromunun ana tanımlayıcı karakteri (tıbben önerilmiş olsun olmasın) psikoaktif madde, alkol, tütün almak için arzu (sıklıkla güçlü, bazen önüne geçilmez) duymadır. Bir yoksunluk döneminden sonra maddeye tekrar döndüğünde bağımlılığı olmayan bireylere göre bağımlılık sendromu belirtilerinin daha çabuk çıktığı söylenir.”* (Sağlık Bakanlığı, 2012, 16-17).

Madde bağımlılığı yukarıda yer aldığı üzere çeşitli bileşenlerden oluşmakla birlikte bu kitapçıkta uyuşturucu madde bağımlılığı üzerinden durulmaktadır.

2.4.2. Türkiye’de Madde Bağımlılığı

Türkiye, gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında, dünyada madde kullanım oranları bakımından daha alt sıralarda yer almaktadır. Bununla beraber, uyuşturucunun geçiş yolunda olması ve genç nüfus yapısı Türkiye’de de uyuşturucu madde kullanımının bir sorun olarak ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (EGM, 2019).

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı tarafından yapılan *“Türkiye’de Genel Nüfusta Tütün, Alkol ve Madde Kullanımına Yönelik Tutum ve Davranış Araştırması”* kapsamında 2018 yılında 26 ilde, 15-64 yaş aralığında TÜİK’ten temin edilen örneklemden 42.754 kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, görüşme yapılanların %3,1’i (1.338 kişi) hayatlarında en azından bir kereliğine uyuşturucu madde kullanmışlardır (EGM, 2018).

2.4.3. Madde Bağımlıları Ne Tür Sorunlarla Karşılaşmaktadır?

Madde bağımlılığı çağımızdaki ciddi ve karmaşık bir toplumsal sorundur. Çünkü madde bağımlılığı sadece kullanan kişiyi değil onun ailesini, çevresini ve parçası olduğu toplumun tüm boyutlarını etkilemektedir. Madde bağımlılığı, önemli sağlık sorunları yanında suç işleme, intihar, aile içi sorunlar, iş yaşamının bozulması, mesleki ve ekonomik kayıplar gibi sorunlara yol açabilmektedir. Bu yönüyle madde bağımlılığı hem ferdin kendisine hem de topluma zarar veren çok boyutlu bir sorun olarak tanımlanabilir (Avşar, Koç & Aslan, 2016).

Yapılan çalışmalar madde bağımlılarında kendilik değeri düşüklüğü, depresyon, anksiyete bozuklukları gibi çeşitli psikolojik rahatsızlıkların geliştiğini göstermektedir (Öğütçü Zeman, Çelikay Söyler, & Ender Altıntoprak, 2019).

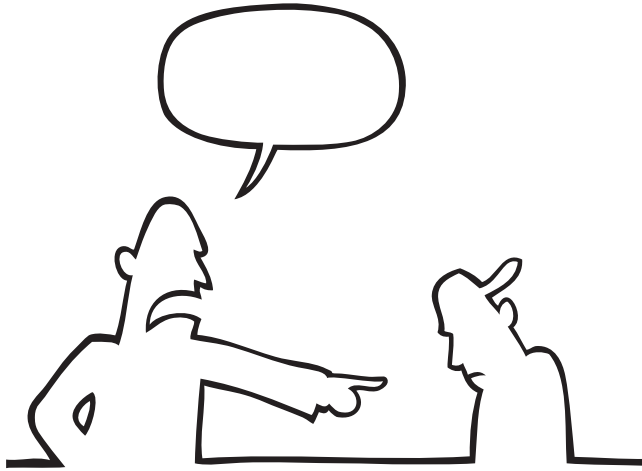
2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

Madde bağımlılarının toplumsal hayata kazandırılmaları önündeki en önemli engellerden birisi toplumsal damgalama ve madde bağımlılarının damgalanma algısıdır. Bu algı genel olarak bir hastalık etiketi alınmasının ardından başlamakta ve etiketin içeriği bu duyguyu artırmaktadır. Madde kullanım bozukluğu etiketi almış olan kişilerde damgalanma algısı diğer hastalardan daha yüksektir. Bu algının en yüksek olduğu kişiler madde-ilaç/alkol bağımlıları ve şizofrenlerdir. Hastalar damgalanma algısından olumsuz etkilenmekte ve tedavilerinin psikolojik süreçlerine uyum sorunu yaşamaktadır. Bunun yanı sıra bu duygu ile kendine saygınlığını kaybetmekte, moral bozukluğu, sosyal uyum sorunları, suçluluk, utanç gibi bazı duygularda artış yaşamaktadır. Ayrıca, yapılan bazı çalışmalar, damgalanma algısının hastaların kendilerini yetersiz hissetmelerine neden oldukları ve ken-

dilerini damgalayan toplumsal önyargılara hak verdiklerini ortaya koymaktadır. Bunlara ek olarak damgalanma algısı, hastaların kendilerini topluma ait hissetmemelerine ve diğer insanlarla daha az iletişim kurmalarına kaynaklık etmektedir. Bu algının bir sonucu olarak hastalar, önceki toplumsal ve mesleki rollerine dönememekte ve sosyal olarak izole olmaktadır. (Taşkın, 2007).

Toplumsal bağlamda madde bağımlılığı ile özdeşleşen kavramlar genellikle belirli basmakalıp yargılardır ve bunlar toplumun bağımlı ferde bakışını şekillendirir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) damgalamayı madde bağımlılarının tedavisi ve kendilerine verilmesi gereken sosyal desteğinin önündeki önemli bir engel olarak görmektedir (akt. Tunç, 2019). Damgalama ve kalıp yargılar madde bağımlılarının toplumsal ve çalışma hayatına geri dönmelerinin önündeki en büyük engeldir.

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

Madde bağımlılığını önleme hedefli ve madde bağımlılarının tedavi sırasında ya da sonrasında sosyal uyumu ve rehabilitasyonu için oldukça fazla uygulamalar, projeler ve çalışmalar bulunmaktadır. 2018-2023 Uyuşturucu ile Mücadele Ulusal Strateji Belgesi ve Eylem Planı çerçevesinde gerçekleştirilen bu çalışmalardan bazıları şöyle sıralanabilir (EGM, 2020):

- ✓ Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: Kişilere ve ailelerine sosyal hizmet desteği sağlanan Sosyal Hizmet Merkezleri (SHM), madde kullanım tedavisi ve rehabilitasyon süreci tamamlanan çocuklara sosyal uyum sağlama noktasında destek veren, Anka Çocuk programı ile hem çocuklara hem de ailelerine psikososyal destek sağlayan Çocuk Destek Merkezleri, hedef gruplarda farkındalık oluşturmak amacı ile yapılan Aile Eğitim Programı “Madde Kullanım Riski ve Madde Bağımlılığından Korunma” modülü eğitimleri ve Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitimleri (TBM).
- ✓ Gençlik ve Spor Bakanlığı: Gençlik Merkezlerinde, gençlik kamp- larında, yurtlarda gençlere; Sporcu Eğitim Merkezlerinde (SEM) ve Türkiye Olimpiyat Hazırlık Merkezlerinde (TOHM) sporculara; merkezde ve taşrada Bakanlığa bağlı tesislerde çalışan ve genç- lerle temas kuran farklı düzeyde personele uyuşturucu ile müca- dele ve korunma amaçlı farkındalık eğitimleri.
- ✓ İçişleri Bakanlığı: Vatandaşları uyuşturucu ile mücadelede bilinç- lendirmek amacı ile Haziran 2017 tarihinde başlayan ve 2019 yı- lında 22 ilde 208.198 kişiye ulaşılan NARKO-NOKTA Projesi; 25 yaş ve üzeri tüm vatandaşlarda madde kullanımının zararları konu- sunda farkındalık sağlamak amacı ile Kasım 2017 yılında başla- yan “Narkorehber Eği ti m Modülü”; aynı amaçlar doğrultusunda

2015 yılında Kalkınma Bakanlığı ve İstanbul Kalkınma Ajansı’nın desteğiyle gerçekleştirilen ve 2020 yılında 34 ilde 342.808 kişiye ulaşılmış olan Narkotik Eğitim Tırı (NARKO-TIR Projesi); Sentetik madde kullanımı ve olumsuz sonuçlarına karşı farkındalık oluşturma hedefli NARKO 191 Projesi; annelerin duyarlılığından yararlanarak, madde bağımlılığı ile mücadeleye yönelik farkındalık ve bilinç oluşturma amacıyla 2020 yılında başlatılan En İyi Narkotik Polisi; Anne Projesi”; madde kullanımı için tercih edilebilen metruk binaların yıkılması ya da güvenli hale getirilmesi; Uyuşturucu madde kullanmanın zararlarına dikkat çekmek amacı ile yapılan NARKO-YARIŞMA/ Uyuşturucu Madde Kullanımını Önleme Kısa Film Yarışması,

- ✓ Milli Eğitim Bakanlığı: MEB ve Yeşilay iş birliği ile 2014 yılında başlayan Okulda Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitimleri (TBM); uyuşturucu madde, sigara ya da alkol kullanmaya başlamış / denemiş öğrencilere yönelik Okulda Bağımlılığa Müdahale (OBM) Programı; zararlı alışkanlıklara karşı öğrencileri bilgilendirmek amacı ile 2017 yılında başlayan Sağlıklı Nesil Sağlıklı Gelecek Projesi; Türkiye Yeşilay Cemiyeti tarafından 2018 yılında başlayan ve öğrencilerde olumlu davranışlar, alışkanlıklar kazandırma, bağımlı olma riskinden uzak tutma hedefli, okul temelli bir eğitim programı olan Yaşam Becerileri Eğitim Programı.
- ✓ Sağlık Bakanlığı: Bakanlık bünyesinde farklı düzey ve birimlerde çalışan personele yönelik eğitim programları, madde bağımlılığı ile mücadelede yapılan çalışmaların iletişim unsurlarının bilimsel temelli olması hedefi ile uyuşturucu ile mücadelede iletişim çalışmaları.

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

- Bunların yanında Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Tütün ve Madde Bağımlılığı ile Mücadele Dairesi Başkanlığı tarafından şu hizmetler sunulmaktadır:
- Tütün kullanmayı bırakmak isteyenler için destek hizmetleri sunan Alo171 hattı,
- Uyuşturucu ile mücadelede danışma ve destek hattı Alo 191,
- Alkol ve uyuşturucu madde bağımlılığı tedavi ve eğitim merkezi (AMATEM), (Bu merkezler alkol ya da uyuşturucu madde bağımlılık tedavilerinin yapıldığı merkezlerdir. AMATEM’lerde ayakta ya da yatarak tedavi hizmeti sunulmakta, ilk aşamada yoksunluk bulguları tedavi edilmekte ardından alkol ya da uyuşturucu maddeye tekrar başlamamak için psikoterapi programı uygulanmaktadır. Program kapsamında çeşitli sosyal ve sportif aktivitelere de yer verilmiştir. Ayrıca hasta yakınlarına yönelik toplantılar da gerçekleştirilmektedir. Tedavi sonrası süreçte de destek sağlanmaktadır.)
- ✓ Çocuk Ergen Madde Bağımlılığı Tedavi Merkezi (ÇEMATEM) (Bu merkezler, yataklı çocuk madde bağımlılığı tedavi merkezleridir.),
 - Ayaktan Tedavi Merkezi,
 - Bağımlılık Danışma ve Eğitim Merkezi (BADEM) / Danışmanlık ve Tedavi Merkezi (DANTE)
 - (Sağlık Bakanlığı, 2021).
- ✓ Diyanet İşleri Başkanlığı: Uyuşturucu ile mücadele kapsamında farkındalık ve bilinçlendirme eğitimleri ve madde kullanıcıların tedavisi sırasında ya da sonrasında sosyal uyum hedefli manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti, önleme / eğitim faaliyetleri

kapsamında vaaz, konferans, seminer vb. çalışmalar, cezaevi ve denetimli serbestlik dersleri, KYK’larda düzenlenen programlar, AMATEM’lerde düzenlenen programlar ve din görevlilerine yönelik eğitimler.

- ✓ Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK): Alkol, tütün, uyuşturucu madde kullanımı ve kumar gibi zararlı alışkanlıkları özendirici yayınların önlenmesine yönelik denetim faaliyetleri.
- ✓ Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT): Özellikle gençlere ve çocuklara yönelik programlarda, sağlık / eğitim / kültür / belgesel programlarında, reklamlarda ve haberlerde sağlıklı yaşamı ve olumlu davranış ve alışkanlıkları özendirici, zararlı alışkanlıkların olumsuzluklarına dikkat çekici, toplumsal bilinç ve farkındalık oluşturan konulara yer verilmesi.
- ✓ Yeşilay: Çocuk ve gençlerin madde kullanımı konusunda farkındalığını artırmak amacı ile kamp faaliyetleri düzenleme; madde bağımlılığı ile mücadelede toplumun tüm kesimleri ile el ele vererek gerçekleştirilen Yeşilay Elçileri Projesi; Yeşilay kulüplerinde gönüllü etkinlikler yapan öğrenciler aracılığı ile gençlere ve özellikle üniversite düzeyindeki gençlere ulaşma amaçlı eğitici eğitiminin verildiği Akran Eğitimi Projesidir. Bunların yanı sıra YEŞİLAY Danışmanlık Merkezi (YEDAM) tarafından tüm bağımlı (tütün, alkol, kumar ve teknoloji bağımlıları) ve yakınlarına hiçbir ücret almadan psikolojik ve sosyal hizmet desteği de bulunmaktadır. YEDAM merkezlerinde alkol, tütün, uyuşturucu madde, kumar ve teknoloji bağımlılığı konularında hem psikolojik hem de sosyal destek sağlanmaktadır. Tedaviler ücretsiz, ayaktan, gizlilik esasına ve randevulu sisteme dayalıdır. Bunun yanı sıra yeniden düzenli

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

bir yaşam ve sağlıklı iletişimler için aileler ve yakınlarla da destekler sağlanmaktadır. Danışma ve destek için Alo 115 hattı hizmete sunulmuştur (Yeşilay, 2021).

✓ (EGM, 2020).

Madde bağımlılarına destek olmak amacıyla Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, İŞKUR, Millî Eğitim Bakanlığı, Yeşilay, Valilik ve kaymakamlıklar, Diyanet İşleri Başkanlığı, TRT, RTÜK, Yerel Yönetimler, bazı STK’lar proje ve programlar yürütmektedir.

2.5. Engeli Olanlar

Bu bölümü okumaya başlamadan önce aşağıdaki soruları cevaplamaya çalışınız.

- Engelli olma kavramını nasıl tanımlarsınız?
- Sizce dezavantajlı bir grup olarak engeli olan birey ya da gruplar olumsuz tutum ve davranışlarla karşılaşılıyor mudur?
- Genel olarak, engeli olanların varsa maruz kaldığı dışlanmalarla karşılaştınız mı? Bu sizi nasıl etkiledi?

2.5.1. Kimler Engelli Kabul Edilmektedir?

Ulusal mevzuatta da çeşitli yasalarda engellilik kavramı tanımlanmıştır. Bunlardan en detaylı 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun’da verilmiştir. Buna göre engeli olan kişiler, *“fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer fertler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen fertler”* olarak tanımlanmaktadır.

Engelliliğin farklı tanımları bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 2006’da kabul ettiği ve Türkiye’nin 2007 tarihinde taraf olduğu Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme’de engelli kavramı *“diğer fertlerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri”* içermektedir. Dünya Sağlık Örgütü’nün 1980 yılında *“Yetersizlik, Özürlülük ve Engelliliklerin Uluslararası Sınıflandırılması (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps-ICIDH)”* adıyla geliştirdiği ve 1999 yılında *“International Classification of Functioning and Disability”* ismi ile revize ettiği bir sınıflama sisteminde ise yetersizlik, özürlülük ve engellilik şu şekilde tanımlanmaktadır:

Yetersizlik (Impairment): Vücut yetersizlikleri önemli bir sapma ya da kayıp olarak vücut işlevlerinde veya yapısındaki sorunlardır ve bir anormallik, kusur, kayıp veya diğer önemli sapmaları içerebilir. *Yetersizlikler, vücudun biyomedikal statüsünde ve işlevlerinde genel olarak kabul edilen belirli popülasyon standartlarından bir sapmayı temsil eder. Yetersizlikler geçici veya kalıcı, ilerleyici, gerileyen veya statik; aralıklı veya sürekli olabilir. Normdan sapma hafif veya şiddetli olabilir ve zamanla dalgalanabilir. Bir yetersizliğin varlığı mutlaka bir nedene işaret eder; ancak, neden, ortaya çıkan yetersizliği açıklamak için yeterli olmayabilir.*

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

Yetersizlik bir sağlık durumunun parçasıdır, ancak mutlaka bir hastalığın mevcut olduğunu veya bireyin hasta olarak kabul edilmesi gerektiğini göstermez. Yetersizlikler, bozukluklar veya hastalıklardan daha geniş ve kapsam olarak daha kapsayıcıdır; örneğin, bir bacağın kaybı vücut yapısının bozulmasıdır, ancak bir yetersizlik bozukluk veya hastalık değildir. Yetersizlikler başka yetersizliklere neden olabilir.

Özürlülük (Disability): “İşlevsellik”, beden, birey ve toplum düzeyinde boyutların olumlu veya tarafsız yönleri için, “Özürlülük” ise bu boyutlardaki sorunlar için bir şemsiye terim olarak kullanılmaktadır. İşlevsellik ve özürlülük, sağlık koşulları ve bağlamsal faktörler arasındaki dinamik bir etkileşim olarak algılanır. Buna ilaveten engellilik ve hastalık birbirinden bağımsız olarak görülebilen farklı yapılarıdır.

Engellilik (Handicap): Engellilik; bir yetersizlik ya da özürlülük sonucu oluşmakta ve toplum normlarına uygun olarak akranlarına göre dezavantajlılığın özet bir ölçüsünü vermektedir. Yapılan sınıflandırma, bireyin toplumsal katılım alanlarını tanımlamaktadır (ICIDH, 1999: 14-31)

1999 yılında Uluslararası İşlevsellik ve Özürlülük Sınıflandırması (International Classification of Functioning and Disability) adı ile ortaya konan çalışma uluslararası İşlevsellik ve Yeti-yitimi (özürlülük) sınıflandırmasını içermektedir. Kısaca ICIDH-2” olarak bilinen çalışma, sağlık koşullarıyla (örneğin bir hastalık, bozukluk, yaralanma veya travma veya diğer sağlıkla ilgili durumlar) ilişkili işlevsel durumları sistematik olarak gruplandırmaktadır. ICIDH-2 sınıflandırmasının genel amacı, birleştirilmiş ve standart bir dil ve çerçeve sağlamaktır. Bu açıdan bakıldığında “işlevsellik” ve “özürlülük” üç boyutu kapsayan şemsiye terimlerdir. Bu boyutlar: (1) vücut işlevleri ve yapısı; (2) bireysel düzeyde faaliyetler ve (3) topluma katılımdır. Sağlıkla ilgili deneyimin

bu boyutları, daha önce kullanılan yetersizlik, engellilik ve özürlülük terimlerinin yerini almaktadır ve anlamlarını olumlu deneyimleri içerecek şekilde genişletmektedir (ICIDH, 1999:7)

Bu tanımlamalara dayanarak engellilik genel olarak ferdin çalışma yeteneğini kısıtlayan ve sosyal hayata entegre olabilmesine engel olan bir dezavantaj olarak kabul edilmektedir. Bu dezavantajlılık durumu engelli fertlerin eve kapanmasına neden olabilmekte, dolayısıyla hem sosyal hayattan uzak kalmasına hem de düzenli gelirden yoksun kalmasına sebep olabilmektedir.

2.5.2. Türkiye’deki Engeli Olanların Sayısı ve Dağılımı Nasıldır?

Engeli olanların kayıt altına alınması hedefiyle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde “Ulusal Engelli Veri Sistemi” oluşturulmuştur. Sistemin oluşturulmasında Sağlık bakanlığının kurum ve kuruluşlarından alınan *Engelli Sağlık Kurulu Raporları* esas alınmıştır. Bu sisteme göre ülkemizdeki engeli olanların oranı şöyledir:

Aile ve Çalışma Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından Haziran 2021 tarihinde yayımlanan Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteninde yer aldığı üzere; Veri Sistemine göre Türkiye’de engeli olanların toplam sayısı 2.511.950’dir. Bu toplamın 1.414.643’ü erkek, 1.097.307’si kadındır. Bu rakamlara “Engelli Sağlık Kurulu Raporu” almak ve sunulan diğer hizmetlerden yararlanmak için devlet kurumları ile iletişim kurmamış olanlar dahil değildir. Engelliler ile ilgili güncel verileri Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü web sitesinde aylık olarak yayınlanan bültenlerden takip edebilirsiniz.

2.5.3. Engeli Olanlar Ne Tür Sorunlarla Karşılaşmaktadır?

Türkiye’deki engellilerin toplumsal yaşamda karşılaştıkları problemler ile ilgili olarak yapılan en önemli çalışma 2010 yılında TÜİK tarafından gerçekleştirilen Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması’dır. Ulusal Özürlüler Veri Tabanına kayıtlı engelli vatandaşlarla (görme, işitme, dil ve konuşma, ortopedik, zihinsel, ruhsal ve duygusal engelliler, süregelen hastalığa sahip olanlar ve çoklu engelliler) yapılan bu çalışmanın amacı engelli fertlerin günlük yaşam içindeki sorun ve beklentilerini tespit etmek ve bu alanlarda geliştirilecek politikalara zemin hazırlamaktır. Çalışmanın sonuçları engellilerin karşılaştıkları en önemli problemlerden birisinin **fiziksel çevre düzenlemeleri** olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda araştırmaya katılan engelli fertlerin %66,9’u kaldırımların, yaya yollarının ve yaya geçitlerinin engelli ferdin kullanımına uygun olmadığını belirtmiştir. Benzer şekilde engellilerin %66,3’ü oturdukları binanın, %59,5’i dükkân, market, mağaza ve lokantaların, %58,4’ü kamu binalarının, %55,4’ü postane, banka ve benzeri yerlerin engelli ferdin kullanımına uygun olmadığını düşünmektedir (TÜİK, 2011).

Engeli olanların zorlandıkları konulardan bir diğeri istihdam alanıdır.

Son yıllarda kanunlarda yapılan değişiklikler ile engelli fertlerin istihdamına yönelik önemli adımlar atılmıştır. Örneğin, 4857 sayılı İş Kanunu’nun 2008 yılında değiştirilen 30. maddesi kapsamında elli veya daha fazla işçi çalıştıran özel sektör işyerlerinde %3, kamu işyerlerinde ise %4 engelli ferdin çalıştırılması zorunluluğu getirilmiş, neticesinde engelli fertlerin istihdam oranlarında önemli bir gelişme sağlanmıştır (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, Kasım 2020).

Tablo 2. İşyerlerinde Çalışan Engelli Sayısı (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, Haziran 2021: 21)

Yıl	Kamu	Özel Sektör
2002	16.668	28.953
2021	16.416	89.806

Tablo 3. Çalıştırmakla Yükümlü Olduğu Kotanın Üzerinde Engelli İşçi Çalıştıran İşyerlerinde Çalışan Engelli Sayısı (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, Haziran 2021:23).

Yıl	Kamu	Özel Sektör
2002	2.351	964
2021	2.733	6.950

Tablo 4. Memur Olarak İstihdam Edilen Engelli Sayısı (Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, Haziran 2021:26).

Yıl	Memur İstihdamı
2002	5.777
2021	58.520

Sağlık, eğitim, istihdam, erişilebilirlik gibi alanlarda engellilerin yararlandığı pek çok hak ve hizmetler bulunmaktadır.

Sağlık hizmetlerinin sunumunda engelli bireylere öncelik sağlanmaktadır. Sağlık Bakanlığı kayıtlarında “öncelikli” kaydı bulunan kişiler kendilerine ayrılmış olan kontenjandan faydalanarak randevu alabilmektedir. (EYHGM, 2021:10)

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

İşitme engelli vatandaşların, acil durumlarda sağlık hizmetlerine etkin erişimi için Sağlık Bakanlığı tarafından Engelsiz Sağlık İletişim Merkezi (ESİM) oluşturulmuştur. İçişleri Bakanlığı tarafından ise 112 Acil Servis hattında özel alan oluşturularak Türk İşaret Dili Tercümanları görevlendirilmiş ve akıllı telefonlarda kullanılabilecek uygulamalar aracılığıyla vatandaşların tek bir tuşla hizmete engelsiz erişimi sağlanmıştır. (EYHGM, 2021:13)

Engelli bireyler, Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı resmi eğitim kurumlarında/okullarında veya özel eğitim kurumlarında/okullarında eğitim-öğretimden yararlanmaktadır. Buna göre özel eğitime ihtiyacı olan bireylere verilen özel eğitim hizmetleri, engel türlerine yönelik olarak açılan ayrı özel eğitim okullarında, genel eğitim içerisindeki okulların özel eğitim sınıflarında, okul öncesi, ilköğretim, orta öğretim ve yaygın eğitim kurumlarında kaynaştırma eğitimi uygulanan sınıflarda, gerçek veya tüzel kişilerce açılmış olan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde verilmektedir. (EYHGM, 2021:15)

Erişilebilirlik; binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasıdır. (EYHGM, 2021:37)

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun hükümlerine göre yapıları çevrede engellilerin erişebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarımı, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanmalıdır. Bu Kanun kapsamında;

- Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapıların,
- Mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve

tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapıların,

- Özel ve kamu toplu taşıma sistemleri ile sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla koltuğu bulunan özel ve kamu toplu taşıma araçlarının,
- Bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin engelli bireylerin erişebilirliğine uygun olması zorunludur. (EYHGM, 2021:37)

Engelli kişilerin kamuda memur ve işçi olarak istihdamı, merkezi bir sınav olan E-KPSS aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Devlet Memurları Kanunu’na göre; kurum ve kuruluşları %3 oranında engelli personel çalıştırmak zorundadır. E-KPSS’ye; ortaöğretim kurumlarından, yükseköğretim ön lisans veya lisans programlarından mezun olan veya E-KPSS’nin geçerlilik süresi içinde mezun olabilecek durumda olan kişiler başvurabilmektedir. (EYHGM, 2021:22)

İlkokul/ortaokul/ilköğretim/özel eğitim iş uygulama merkezi veya okulu mezunu veya bu okullardan yerleştirme işlemlerine son başvuru tarihi itibarıyla mezun olabilecek durumda olan engelli bireyler ise kurayla atama yöntemiyle kamuda istihdam edilmektedir. (EYHGM, 2021:24)

İş Kanunu uyarınca; işverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları kamu işyerlerinde %4 oranında engelli çalıştırmakla yükümlüdürler. İşgücü piyasasında çalışma imkânı kısıtlı olan zihinsel veya ruhsal engelli bireyler, teknik ve mali yönden desteklenen korumalı işyerlerinde istihdam edilebilmektedir. (EYHGM, 2021:28)

2. Türkiye’de Dezavantajlı Gruplar

%40 ve üzeri engellilik oranına sahip ve kendi işini kurmak isteyen engelli bireyler, kurmak istedikleri işle ilgili projelerini belli dönemlerde Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüklerine sunarak Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulan Ceza Paraları Fonundan maddi destek alabilmektedir. (EYHGM, 2021:31)

Engelli bireylere yönelik sosyal yardımlar kapsamında engelli aylığı, muhtaç aylığı ve evde bakım yardımı şeklinde destekler sunulmaktadır.

Engelli bireylere sunulan bakım hizmetleri kamuya ait bakım merkezleri (umutevleri ve gündüz engelsiz yaşam merkezlerinde) ve özel Bakım Merkezlerinde sunulmaktadır. (EYHGM, 2021:60)

Engeli olan bireylerin hayatın her alanına etkin bir şekilde katılması hedefiyle uygulanmış olan pek çok proje ve uygulamalar bulunmaktadır.

Bu kapsamda öne çıkan bir diğer çalışma “Engeli Olan Çocuklar için Kapsayıcı Erken Çocukluk Eğitimi Projesidir.” Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilen proje 2019 yılında MEB ve UNICEF iş birliği ile başlatılmıştır. Proje ile kapsayıcı eğitimin eğitim süreçlerinin tüm aşamalarında uygulanması, bu konuda farkındalık oluşturulması ve gerekli desteklerin sağlanması özellikle erken çocukluk döneminde kapsayıcı uygulamaların güçlendirilmesi ve de engeli olan çocukların katılımlarının artırılması amaçlanmıştır. Antalya, Bursa, Gaziantep, İzmir, Konya ve Samsun’da pilot olarak seçilen 90 okulda uygulanan projeden 32 bin öğrencinin ve ailesinin faydalanması hedeflenmiştir (UNICEF, 2019).

Engeli olan bireylerin karşılaştığı zorlukların aşılması yönünde Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, İşçileri Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı (Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü), Türkiye İş Kurumu (İŞKUR), Ticaret ve Sanayi Odaları, Meslek Birlikleri KOSGEB, Valilikler, Kaymakamlıklar, Yerel Yönetimler, bazı STK’lar ve federasyonlar proje ve programlar yürütmektedir.

KAYNAKÇA

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2016). Roman vatandaşlara yönelik strateji belgesi, 2016-2021. II. AŞAMA EYLEM PLANI (2019-2021) <https://ailevecalisma.gov.tr/media/30906/roman-vatandaslara-yonelik-ii-asama-eylem-pl.pdf>

Aktaş, M. (2018). Türkiye’deki Suriyeliler: Sorunlar ve çözüm önerileri. Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 42, 129-154.

Arer, U. Y. (2020). Sürdürülebilir Sosyal Sorumluluk Projesi Olarak Dezavantajlı Grupların Entegre Yaşam Alanlarının Planlanması. Ulakbilge Dergisi, 8(44), 33-45. <https://doi.org/10.7816/ulakbilge-08-44-04>.

Avşar, G., Koç, F., ve Aslan, G. (2016). Madde bağımlısı hastalarda sosyal destek ve benlik saygısı. ACU Sağlık Bilimleri Dergisi, 1, 44-49.

Bramley, G., Fitzpatrick, S., Edwards, J., Ford, D., Johnsen, S., Sosenko, F., ve diğer. (2015). Hard edges: Mapping severe and multiple disadvantage in England (5309739). Londra: Lankelly Chase Foundation.

Council of Europe (2016). Thematic Action Plan on the Inclusion of Roma and Travellers (2016-2019). Strasbourg. <https://rm.coe.int/1680684b5e>

Council of Europe, Kırkayak Kültür (2018). Bölgesel Bir Sosyal İçerme Stratejisi Önerisi: Türkiye, Lübnan ve Ürdün. Suriyeli Dom Göçmenlerin Entegrasyonunu ve Toplumsal Uyumunu Teşvik Etmek.

<https://www.kirkayak.org/wp-content/uploads/2020/09/Suriyeli-Dom-Gocmenlerin-Entegrasyonunu-2.pdf> 13.02.2021 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Dalziel, M. (2001). Mégapoles project: Working on behalf of socially disadvantaged groups. *Journal of Epidemiol Community Health*, 55(3), 154-155.

Çetin, B. I. (2017). Kimlikleriyle Romanlar: Türkiye'deki Roman vatandaşlara yönelik Sosyal İçerme Ulusal Strateji Belgesi ve Birinci Aşama Eylem Planı'nın değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 85-112.

EGM (2018). 2018 Türkiye Genel Nüfusta Tütün, Alkol ve Madde Kullanımına Yönelik Tutum ve Davranış Araştırması Raporu. Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. Ankara.

EGM (2019). Türkiye Uyuşturucu Raporu. Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. EGM Yayın Katalog No:703. Ankara.

EGM (2020). Türkiye Uyuşturucu Raporu. Eğilimler ve Gelişmeler. Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı. EGM Yayın Katalog No:712. Ankara.

Ekmekçi, P. E. (2015). Sağlık ve Romanlar; Türkiye'de Yaşayan Romanlara Yönelik Niteliksel Bir Araştırma *Health and Roma People; A Qualitative Research on Roma People in Turkey. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi. Cilt 24. sayı, 4. 142-148.*

Elmas, A. (2018). 1923-2016 yılları arası hükümet programlarında dezavantajlı gruplar. *Social Sciences Studies Journal*, 4(15), 945-953.

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2020). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni (Kasım, 2020). 20 Ocak 2021, https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/65097/istatistik_bulteni_kasim2020.pdf

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2020). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni (Haziran 2021)

Engelli ve yaşlı Hizmetleri genel Müdürlüğü (2021). Engelliler için Bilgilendirme rehberi. <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/yayin-kaynak/>
https://www.aile.gov.tr/media/85040/eyhgm_istatistik_bulteni_haziran_2021.pdf

Esen, B. (2016). Son Değişiklikler Işığında Geçici Koruma Statüsündeki Yabancıların Ülkemizde Çalışması. İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası- Mali Çözüm, 9.

Estes, R. J. (2014). Disadvantaged populations. Encyclopedia of quality of life and well-being research içinde (1654-1658). Dordrecht: Springer Netherlands.

European Commission, Kırkayak Kültür. (2017-2019) The Project on Supporting the Rights of Dom and Other Reletad Minorities From Syria Seeking Asylum in Lebanon, Jordan and Turkey. <http://www.middleeastgypsies.com/turkey/>

Fodorean. D. (2016). The Church and Migration: The Role of Faith in Social Integration and Behavior Change of the Roma People. Working Papers:22, 329-342.

FXB Center for Health & Human Rights and Voice of Roma. (2020). Romani Realities in the United States: Breaking the Silence, challen-

ging the Stereotypes. FXB Center for Health and Human Rights at Harvard University, Boston, MA, U.S.A and Voice of Roma, U.S.A. s.4.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). Yıllara göre geçici koruma altındaki Suriyeliler. 3 Aralık 2020, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma-miz-altindaki-suriyeliler>

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2021). Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

Güneş Aslan, G., ve Güngör, F. (2019). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye göç sonrası yaşadığı sorunlar: İstanbul örneği. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18), 1602-1632.

Hassan G, Ventevogel P, Jefee-Bahloul H, Barkil-Oteo A, Kirmayer LJ. (2016). Mental health and psychosocial wellbeing of Syrians affected by armed conflict. Epidemiol Psychiatr Sci. 25:129–41. doi: 10.1017/S2045796016000044

İnan, K. (2020). Suça ve suçluya toplumsal damga: Niğde ili örneği. Milli Kültür Araştırmaları Dergisi, 4, 45-61.

İnce, C. (2019). Göç kuramları ve Suriye göçü üzerine bir değerlendirme. OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 11(18), 2579-2615. DOI: 10.26466/opus.546737.

İstihdam İçin Mesleki Eğitim programı. (2020). Türkiye’de Kaliteli Çıraklık ve Mesleki Eğitim Yoluyla Suriyeli ve Ev Sahibi Toplulukların İstihdama Erişimlerinin Kolaylaştırılması Programı (İstihdam için Mesleki Eğitim Programı-İMEP. <http://imep.org>

İŞKUR. (2021). Tamamlanan Projeler. <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/uluslararasi-iliskiler-ve-projeler/projeler/>

Karakartal, D. (2018). Cezaevinden çıkan eski hükümlülerin yaşadıkları sorunların incelenmesi. *Uluslararası Beşerî Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 4 (9), 72-85.

Karan, U. (2017). Görmezlikten Geline Eşitsizlik: Türkiye’de Romanların Barınma ve Eğitim Hakkına Erişimi. *Uluslararası Azınlık Hakları Grubu (MRG), Sıfır Ayrımcılık Derneği*. S.6.

<http://www.sifirayrimcilik.org/2017/06/turkiyede-bircok-roman-barinma-ve-egitim-haklarina-erisemiyor/>

Kılınç, B., Janevski, V., Bozhanova, G., ve Dersan, N. (2016). Romanların yoğun olarak yaşadığı yerlerde sosyal içermenin desteklenmesi operasyonu için teknik destek projesi SİROMA el kitabı.

Lv, M. N., ve Li, X. (2019). A comparative study on the “social disadvantaged group” and “social vulnerable group”. 5th Annual International Conference on Management, Economics and Social Development (IC-MESD 2019) içinde (28-36). Atlantis Press.

Mayer, E. S. (2003). What is a disadvantaged group? Minneapolis: Effective Communities Project.

Millî Eğitim Bakanlığı. Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü. (2019). Suriye Krizine Yanıt Olarak Türkiye’de Dayanıklılık Projesi ile Türkçe Dil Eğitimlerine Erişmek Daha Kolay. <https://hbogm.meb.gov.tr/www/suriye-krizine-yanit-olarak-turkiyede-dayaniklilik-projesi-ile-turkce-dil-egitimlerine-erismek-daha-kolay/icerik/916>

Millî Eğitim Bakanlığı. (2019). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli-lerin Türkçe Dil Öğrenimine ve Meslekî Eğitime Erişiminin Arttırılması Projesi. <https://www.meb.gov.tr/gecici-koruma-kapsamindaki-suri>

yelilerin-turkce-dil-ogrenimine-ve-meslek-egitime-erisiminin-arttiril-masi-projesi/haber/18695/tr

Millî Eğitim Bakanlığı. (2020). Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Bülteni https://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_01/27110237_OCAK_2020internet_BulteniSunu.pdf 08.12.2020 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığı. (2021). Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi (PIKTES). <https://piktes.gov.tr> 05.03.2021 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Okutan, E., Turgut, R. (2018). Çocuk Yoksulluğunun Farklı Bir Etnik Grup Olan

Roman Çocukları Açısından Değerlendirilmesi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD). Cilt 5, Sayı 8, 132-146.

Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü. (2017). Sınıfında Yabancı Uyruklu Öğrenci Bulunan Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmenlerinin Eğitimi. <https://oygm.meb.gov.tr/www/sinifinda-yabanci-uyruklu-ogrenci-bulunan-milli-egitim-bakanligi-ogretmenlerinin-egitimi/icerik/467>

Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü. (2018). Bakanlığımızca Sınıfında Yabancı Uyruklu Öğrenci Bulunan Öğretmenler İçin El Kitabı Yayınlandı. <http://oygm.meb.gov.tr/www/bakanligimizca-sinifinda-yabanci-uyruklu-ogrenci-bulunan-ogretmenler-icin-el-kitabi-yayinlandi/icerik/511>

Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü. (2021) Kapsayıcı Eğitim Programı.

Öğütçü Zeman, H., Çelikay Söyler, H., ve Ender Altıntoprak, A. (2019). Madde kullanım geçmişli bireylerin olumsuz otomatik düşünceleri ve öğrenilmiş çaresizlik örüntülerinin incelenmesi. Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi, 1(1), 22-30.

Özdemir, C. S. (2016). Geçici Koruma Sağlanan Suriyeli Yabancıların Çalışma Esasları. İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası-Mali Çözüm. http://archive.ismmmo.org.tr/YAYINLAR/MALI_COZUM/MALICOZUM136.pdf#page=171

Prince, D. M., Rocha, A., ve Nurius, P. S. (2018). Multiple disadvantage and discrimination: Implications for adolescent health and education. Social Work Research, 42(3), 169-179.

Resmî Gazete. (2009). Yurtiçinde işe yerleştirme hizmetleri hakkında yönetmelik. Sayı: 27210.

Resmî Gazete (2016). Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik. 6575.

ROMSİD (2021). *ROMSİD (Roman Strateji Belgesi için Etkili Bir İzleme, Değerlendirme ve Koordinasyon Mekanizması Kurulması Projesi) Hakkında*. <https://romsid.com/?p=93>

Sağlık Bakanlığı. (2012). Madde Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı. <https://khgmsaglikhizmetleridb.saglik.gov.tr/Eklenti/24005/0/madde-bagimlilik-tani-ve-tedavi-kilavuzu-el-kitabipdf.pdf>

Sağlık Bakanlığı. (2015). Romanların Yoğun Olarak Yaşadıkları Yerlerde Sosyal İçermenin Desteklenmesi Operasyonu-SIROMA Projesi Sağlıkta Farkındalık Eğitimleri <https://disab.saglik.gov.tr/TR,19975/roman->

larin-yogun-olarak-yasadiklari-yerlerde-sosyal-icermenin-desteklenmesi-operasyonu-siroma-projesi-saglikta-farkindalik-egitimleri.html

Sağlık Bakanlığı. (2021). Bağımlılık Nedir? <https://alo191.saglik.gov.tr/TR-21183/bagimlilik-nedir.html>

Sağlık Bakanlığı (2021). Uyuşturucu. <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/uyusturucu/liste/uyusturucu.html>

Savaş, G., ve Eryalçın, T. (2020). Eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik yükümlülerinin istihdamı üzerine uygulamalı bir araştırma. Toplum ve Sosyal Hizmet, 31(2), 336-367.

SIHHAT (2021). SIHHAT 1 Projesi / Sıhhat 2 Projesi. <http://www.sihhat-project.org/faaliyetler.html>

Taşkın, E.O. (2007). İçselleştirilmiş Damga ve Damgalanma Algısı. E.O. Taşkın (Ed.), Stigma Ruhsal Hastalıklara Yönelik Tutumlar ve Damgalanma, Meta Basım ve Matbaacılık. 31-40.

Tokol, A., Bedir, E., Bülbül, O. G., Özaydın, M. M., Kurnaz, I., Işık, V., Metin, B., & Alper, Y. (2018). 7. Ünite / Özel Olarak Korunması Gereken Gruplar (Dezavantajlı Gruplar). İçinde A. İ. Oral & Y. Şişman (Ed.), Sosyal Politika (ss. 174-194). Anadolu Üniversitesi. <https://ets.anadolu.edu.tr/storage/nfs/CEK101U/ebook/CEK101U-16V1S1-8-0-1-SV1-ebook.pdf>

Tunç, D. H. (2019). Kişilerarası iletişim bağlamında madde bağımlılarının iletişim süreçleri ve damgalama ile mücadele biçimleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi: Ankara Üniversitesi

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2011). Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması 2010, Türkiye İstatistik Kurumu Haber Bülteni 71.

<http://www.tuik.gov.tr>. 08.03.2021 tarihinde erişim sağlanmıştır.

Türkiye Kamu Denetçiliği Kurumu. (2018). Türkiye’deki Suriyeliler: Özel rapor. Ankara: Türkiye Kamu Denetçiliği Kurumu.

Unegbu, V. E. (2012). Expansion and redefinition of disadvantaged user groups in librarianship. *Global Journal of Management and Business Research*, 12(19), 96-100.

UNESCO (1998). Education strategies for disadvantaged groups, UNESCO working documents in the series IIEP contributions. 6 Aralık 2020, <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001142/114204E.pdf>

UNESCO (2020). Promotion of the cultures of disadvantaged groups of the population. 7 Aralık 2020, <https://en.unesco.org/creativity/policy-monitoring-platform/promotion-cultures-disadvantaged>

UNHCR (2020). *Refugee Statistics*. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>

UNHCR (2021). Türkiye Güncel Faaliyetler. https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2021/07/UNHCR-Turkey-Operational-Update-June-2021F_TRF.pdf

UNHCR (2021). Help Türkiye. Sosyal ve Mali Yardım. <https://help.unhcr.org/turkey/tr/social-economic-and-civil-matters/social-and-financial-assistance/>

UNICEF (2019). Project on Inclusive Early Childhood Education for Children with Disabilities starts in 90 Schools. <https://www.unicef.org/turkey/en/press-releases/project-inclusive-early-childhood-education-children-disabilities-starts-90-schools>

Ünaldı, H. (2012) “Türkiye’de Yaşayan Kültürel Bir Farklılık: Çingeneler”, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 1(1): 615-626.

World Health Organization (1999). International Classification of Functioning and Disability : ICDH-2, Beta-2 draft : Short Version, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/65990/WHO_HSC_ACE_99.2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

YEŞİLAY (2021). Yeşilay Danışmanlık Merkezi (YEDAM). <https://www.yesilay.org.tr/tr/yesilay-danismanlik-merkezi> 07.05.2021 tarihinde erişim sağlanmıştır.

 tcailesosyal

 tcailesosyal

 ailevesosyal

 tcailesosyal

www.aile.gov.tr